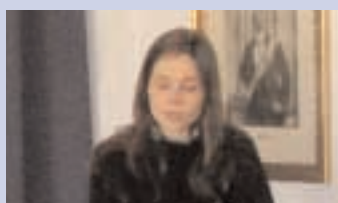

nordisk ARKIVNYT

4 • 2009

Den nye
folketællingsweb

165

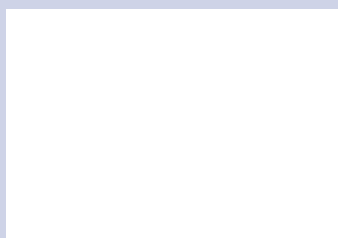
Rigsarkivarskift
i Danmark

173

Norge får eget
arkivdepot
for helsearkiver

179

XX

Vill ni vara snäll och
jilpa min hustru

223

nordisk ARKIVNYT

Árgang 54 2009 nr 4

HOVEDREKAKTØR

Eiríkur G. Guðmundsson
Nationalarkivet, Reykjavík
e-post: eirikur@skjalasafn.is

LOKALREKAKTØRER

Danmark

Leon Jespersen
Rigsarkivet
Rigsdagsgården 9
DK-1218 København K
Tel.: (+45)33 95 41 01
e-post: lj@ra.sa.dk

Finland

Pertti Hakala
Riksarkivet
Box 258. FIN-00171 Helsingfors
Tel.: (+358) 22 85 21
e-post: pertti.hakala@narc.fi

Island

Thorsteinn Tryggvi Másson
Regionalarkivet Selfoss
Austurvegi 2, 800 Selfoss
e-post: thorsteinn@skjalasafn.is

Norge

Maria Press
Statsarkivet i Trondheim
Maskinistgata 1
N-7042 TRONDHEIM
Tel.: (+47)73 88 45 00
e-post: maria.press@arkivverket.no

Sverige

Maria Nordström Jarnryd
Riksarkivet
Box 12541
S-10229 STOCKHOLM
Tel.: (+46)10 47 67 235
e-post: maria.nordstrom@riksarkivet.ra.se

NA udkommer fire gange om året.
ISSN 0546 2851

Layout: Prentsníð ehf
Trykkeri: Prentmet ehf

Retur

Þjóðskjalasafn Íslands
(Islands Nationalarkiv)

Hovedredaktøren

Kære læser,

Eiríkur G. Guðmundsson

Nordisk Arkivnyt

udgives af Þjóðskjalasafn Íslands (Islands Nationalarkiv)
E-post: na@arkivnyt.nu • www.arkivnyt.nu
Laugavegur 162 • IS-105 Reykjavík, Island
Tel.: +354 590 33 00 • fax: +354 590 33 01

Den nye folketællingsweb

Revolutionær ændring i tilgængelighed

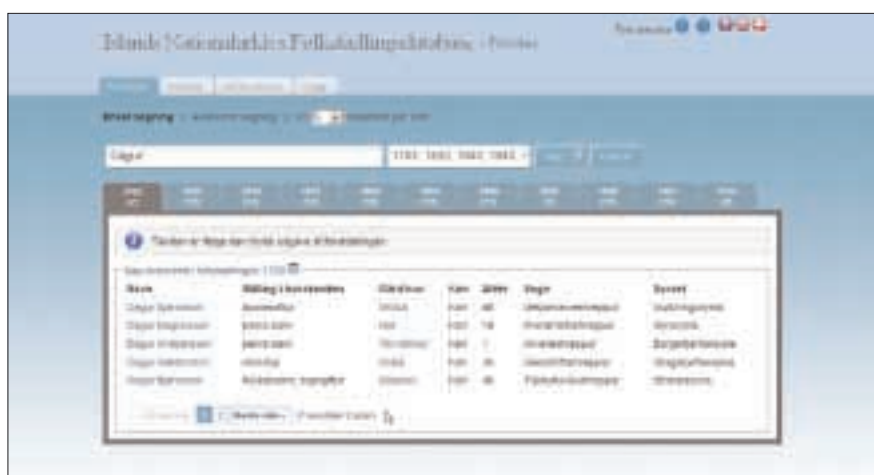
■ Under åbningen af den nye folketællingsweb var Nationalarkivets mødelokaler velbesøgt, både af gæster og arkivets personale. Åbningen var en markant milepæl i arkivets formidlingshistorie (-historie). Foto: Kristinn Valdimarsson.

I 2001 begyndte Nationalarkivet at registrere elektronisk de folketællinger, som opbevares i arkivet, og offentliggøre dem på nettet. Arbejdet gik langsomt, indtil man fik en særlig bevilling i 2007 til at registrere 10 folketællinger og gøre

dem tilgængelige på web'en på to år. Det drejer sig her om arkivets største projekt indenfor formidling indtil nu. I februar og marts 2008 begyndtes arbejdet med at indtaste oplysningerne fra folketællingerne i den nye database.

Eiríkur G. Guðmundsson

Projektet bliver udført ude på landet, især i regionalarkiverne (se NAI/2008). Dette projekt er gået ind i sin sidste fase.

■ Den nye hjemmeside, som den ser ud i første udgave. I kommende måneder bliver tilføjet nye søgemuligheder og flere uddybende informationer om folketællingerne. Webben har både engelsk og dansk interface. Foto: EGG.

Ny web åbnes

På Arkivernes dag i Norden, den 14. november, ca. 20 måneder efter projektets start, afleverede Nationalarkivet den største del af opgaven, da kultur- og undervisningsministeren åbnede en ny offentlig folketællingsweb, version 1.0. Da blev elektroniske kopier af folketællingerne i 1840, 1845, 1850, 1855, 1860, 1890, 1901 og 1910 offentliggjorte. Tidligere var folketællingerne fra 1703, 1835 og 1870 blevet offentliggjorte. Kun en del af folketællingerne fra 1901 og 1910 findes på web'en, fordi indtastningsarbejdet er endnu ikke færdigt. Man håber på at de bliver færdiggjort og sat ud på nettet i sin helhed indenfor et år.

Offentligt tilgængelige

Siden Nationalarkivet satte den elektroniske udgave af folketællingen fra 1703 ind på web'en i efteråret 2001 har det været en af arkivets prioriterede opgaver indenfor elektronisk formidling af digitalise-

■ Kulturminister, Katrín Jakobsdóttir, holder tale ved åbningen af den nye folketællingsweb.

Foto: Kristinn Valdimarsson.

re folketællingerne og gøre disse nøglekilder om personhistorie og stedkundskab tilgængelige på nettet. En elektronisk version af folketællingerne er en forudsætning for al virkelig optælling og forarbejdning og skaber utallige nye mulig-

heder for forskning, som indenfor historie, samfundsfag, geografi og navneforskning, for slet ikke at tale om slægtsforskning.

De nordiske lande er nogle af de rigeste lande, hvad angår folketællinger. Indenfor den gruppe er islændinge de heldigste, idet de to ældste helhedsfolketællinger i Norden blev foretaget i Island i 1703 og 1762. Netformidlingen af folketællinger og kirkebøger modtages alle steder positivt af offentligheden. Det viser erfaringen fra vores nordiske nabolande og fra England. Nationalarkivets folketællingsweb er www.manntal.is. ◆

Skribenten er leder af folketællingsprojektet.

Þorsteinn T. Másson

Arkivernes møde i Reykjavík

■ Islands Nationalarkiv holder årligt møder, hvor regionalarkivarer og Nationalarkivets medarbejdere tager de forskellige emner op til diskussion og orientering. Der var god deltagelse på mødet i november. Foto: EGG.

Nationalarkivet holder årligt konferencer for regionalarkivarer og Nationalarkivets medarbejdere med det formål at fremme samarbejde

imellem de forskellige regionalarkivarer og Nationalarkivet. Den tredje af slagsen blev holdt i Reykjavík den 5. og 6. november. 38 arkiva-

rer, it-medarbejdere og kontorpersonale var til stede. Nationalarkivar Ólafur Ásgeirsson åbnede konferencen.

Tilsyn med de afleveringspligtige instanser og aflevering af elektroniske arkivalier

Tilsyn med de forskellige afleveringspligtige instanser var i høj grad i fokus den første dag, hvor Nationalarkivet gjorde rede for de arbejdsgange, som man er ved at indlede med henblik på tilsyn med statslige instanser. Det er Nationalarkivet, som baner vejen på dette område og gør det muligt for regionalarkiverne at udføre tilsyn med de regionale afleveringspligtige, idet arbejdsgangene fra år 2010 nøje bliver fulgt på de regionalarkiver, der har resurser nok.

Der fandt også en livlig diskussion sted omkring aflevering af elektroniske arkivalier fra de mange regionale instanser. Det afgørende spørgsmål i denne sammenhæng er, i hvilken udstrækning regionalarkiverne vil kunne modtage elektroniske arkivalier, og selvfølgelig om de små kommuner i fremtiden vil aflevere elektroniske arkivalier, eller om de fortsat er interesseret i at aflevere deres arkivalier på papir. I denne sammenhæng må der også tages hensyn til omkostninger og sammenlægning af kommuner i den nærmeste fremtid. Nationalarkivets tilsyn med arkiverne blev også drøftet.

ISAD-G og ønsket om fælles elektroniske kataloger og arkivfortegnelser

Nationalarkivet er godt i gang med at udforme en fælles grænseflade for hovedkataloger og arkivfortegnelser. Nationalarkivet og nogle af regionalarkiverne vil i år 2010 indlede et pilotprojekt, hvor denne grænseflade tages i brug. Ideen er dels at synliggøre arkivalierne på de forskellige arkiver og dels at sikre registrering af arkivalier ifølge internationale standarder.

Revidering af kommunernes arkivhåndbog blev også omtalt. Håndbogen blev sendt ud til gennemlæsning bl.a. på regionalarkiverne. I efteråret har udvalget, som reviderer håndbogen, arbejdet videre på den. Denne reviderede udgave blev præsenteret på kongressen og blev godt modtaget.

Fra Undervisningsministeriet var rådgiver i Afdelingen for kultur Eiríkur Þorláksson til stede. Det skyldes blandt andet, at loven om Islands Nationalarkiv er under revision i øjeblikket, og nye ideer om at dele landet i 7 regioner i stedet for de over 20 sysler, der findes nu. Hvis disse ideer bliver ført ud i livet, vil det formodentlig have stor indflydelse på regionalarkiverne rundt omkring i landet. ♦

Skribenten er regionalarkivar på Arnessyssels regionalarkiv.

Ólafur Ásgeirsson

Undervisning og træning for arkivarer var emnet på ICA's ringbordskonference om arkivspørgsmål, som blev holdt på Malta den 17.–21. november 2009. Et emne, som i stadig højere grad har været sat øverst på opgavelisten hos arkiverne, eftersom en mængde ny teknik lægger nye og indviklede pligter på arkivarernes skuldre. Selvfølgelig kan man sige, at opgaven hele tiden er den samme, med alle til rådighed værende midler at bevare de arkivalier, som ligger i arkiverne og for de flestes vedkommende har deres oprindelse i forvaltningen. Sørge for, at arkivalierne er klar til brug, når som helst en bruger finder på at spørge efter dem og har adgangstilladelse, som betyder, at brugeren kan drage nytte af arkivaliernes indhold. Det virker nu temmelig enkelt, men som de fleste læsere ved, er det ikke sådan. Arkivaliers udformning er ikke længere skrift på skind eller papir, og adgangen er sommetider afhængig af kompliceret udstyr og ikke simple operationer, selvom forskellige skrivemåder nemt kan forsinke forskningen. Op træning af arkivarer har i nogle lande været i håndværksmesterform, hvor læreren lærer faget gennem selve

HMV

arbejdet, og hvor træningen mere eller mindre finder sted i selve arkiverne. De seneste to-tre årtier er der opstået en særlig universitetsundervisning i arkivarers fagkundskab, som tidligere var bundet til ganske få lande og meget specialviden. Eksempler herpå er diplomatik og sfragistik, som retter sig mod temmelig begrænsede opgaver og meget specialiserede. Nu er det i virkeligheden nødvendigt at træne arkivarer i daglig brug af de arkiver, der er opbygget og drevet elektronisk. Træningen skal rette sig mod arkivarernes daglige opgaver. Som selvfølgelig kan være specialiserede og kræve mange slags kundskaber. F.eks. kendskab til bogholderi og revidering af sprog og jura foruden teknisk viden. Jeg har en mistanke om, at de sidste årtier er den arkivar, der kan klare alle et arkivs opgaver, gået over i historien og ny specialviden har taget ved. Ny specialviden, som mange frygter og bagtaler og forsøger at overbevise sig selv om er overflødig og farlig. Alt dette kan i og for sig være rigtigt, men arkivernes opgaver er ikke defineret af dem, men af forvaltningen og computerårhundredets hard- og software producenter. Den nye tids arkivar skal tilegne sig ny viden og skal samarbejde med andre specialister for kunne opfylde sine forpligtelser.

rigsarkivarens spalte

Han står foran mange ændringer og skal derfor have adgang til træning og efteruddannelse, som skridt for skridt fører ham ind i fremtiden. Det gamle synspunkt, at specialister en gang for alle lærer sit fag, er for længst forbi i de eksakte videnskaber, og sådan er det også i de praktiske videnskaber, hvis jeg må bruge ordet videnskab, som er dagligt brød blandt arkivarer i dag. I Island har disse spørgsmål været oppe til livlig debat den seneste tid, og gamle tider har været tegnet op i stærke farver med simple linjer. Her dukker arkivarens ønske om en sikker plads op, hvor der ikke er mange til at kritisere eller dadle hans eller hendes arbejde. Den nye realitet er i uvishedens århundrede dér, hvor krav

og pligter fremstår som skygger på et tåget billede, en gåde som måske ikke løses i arkivarens tid, som det gælder om maskiner i dag. Oveni lægges den nye travlhed, som har ændret arkiverne betydeligt fra reflekterende institutioner indenfor fagkundskab og videnskab til driftige forvaltningsinstitutioner, som er vigtige i nutid og samtid og varetager borgernes og nationernes værdifuldeste rettigheder. CITRA's næste ringbordskonference holdes i Norge og drejer sig om emnet "Archives, Access and Trust in The Digital Age". Så sandelig en af samtidens emner og en god lejlighed for de nordiske arkiver til at fremføre og præsentere solide og teknisk stærke institutioner og bemærkelsesværdig lovgivning.

For tiden er undertegnede i besiddelse af to roller, uformelle, men samtidig vigtige og interessante. Gennem et stykke tid har jeg været nestor for de nordiske landes nationalarkivarer, noget, som man bliver ved at vente længe nok, indtil ingen andre har længere anciennitet. Det fortæller også, at vedkommende har været så heldig at lære mange førsteklases mennesker i arkivernes ledelsesgrupper at kende, både mænd og kvinder. Det er en særlig position, som giver værdifuld viden og kløgt ind i dagligdagens lukkede verden. Desuden medfører det, at den påstand, at man ikke kan opbygge gode nære venskaber uden i sine unge år, viser sig at være det værste vrøvl. Jeg vil nemlig benytte lejligheden til her på Arkivnyts sider at takke de omtænksomme hædersmænd Johan Peter Noack og Tomas Lidman for vejledningen og venskabet, som de har givet mig og andre kolleger. Der er koldt på toppen, men det er godt at kende dem, der sidder på de andre toppe og høre om, hvordan man kan undgå forfrysninger i sit arbejde. De har begge helliget sig opgaver indenfor bevaring af kulturarv og historie og har måttet kæmpe med komplice-

■ Ólafur Ásgeirsson.

rede og vanskelige opgaver. Det siges, at manddomsprøven hos en indfødt stamme har bestået i, at den unge skulle sidde på en fjeldtop en hel nat uden at kunne varme sig eller søge råd hos andre. Da en ung mand begyndte bestigningen af fjeldet, mødte han en mand ved foden af bjerget, som sagde til ham. Når du sætter dig på toppen, vil jeg være kommet på den højeste top her på den anden side. Der tænder jeg et bål og tænker på dig. Lad mit bål varme dig i det fjerne. Jeg takker Johan Peter og Thomas for mange gange at have ladet bålet

varme mig i det fjerne og ønsker dem alt det bedste på ubestridte stier.

Dette NA-blad er det sidste, som udgives i Island i denne omgang. Der er derfor både ret og rigtigt og mig kært at takke redaktionen for et godt arbejde de seneste år. Hovedredaktøren EGG har udvist praktisk forudseenhed og god ledelse og overdrager et godt værk til Danmark, hvor det vil blive godt modtaget. Jeg takker specielt for god kontakt og ønsker den nye hovedredaktør Leon Jespersen held og lykke.

Den anden rolle er at være præsident for nordisk arkivakademi. Det er på mange måde et landsfaderligt arbejde, som er meget sværere end det første. Resultatet af det arbejde afhænger dog fuldstændig af, hvordan I gør opmærksom på vigtige opgaver, som akademiet skal tage op. Nu er chancen for at sende mig idéer på email olafur@skjalasafn.is. Det er nemt og skudsikkert. ♦

Med taknemmelighed på forhånd

St. Croix African Roots Project

– dansk-vestindisk slægtshistorie
og demografi på nettet

■ Det dansk(-vestindiske) team, fra venstre: Svend E. Holsøe, Roland Roebuck, Rikke Vindberg Hjorth, Camilla Marlene Jensen, Karen Munck, Lasse Bendtsen, Signe Trolle Gronemann, Gunvor Simonsen, Miriam Hvid, George F. Tyson. Uden for billedet befandt sig fotografen Poul Olsen.

Frederiksforsigt på den tidligere dansk-vestindiske ø St. Croix dannede en varm julidag ramme om præsentationen af en database over St. Croix' befolkning fra 1733 til 1917. Den 22. oktober 2009 var festlighederne rykket over Atlanten, nemlig til Rigsarkivet i København, hvor en tilsvarende præsentation fandt sted. Begge steder var interessen for projektet, også mediernes, stor. På US Virgin Islands vakte databasen også en stor og positiv politisk interesse, der har givet sig udslag i form af en bevilling, der for en tid vil sikre projektet. I Danmark fik Rigsarkivet god pressemøntale i anledning af projektet.

Og det er jo ikke ganske retfærdigt. St. Croix African Roots Project er ikke et initiativ, der stammer fra Statens Arkiver eller Rigsarkivet. Det skyldes derimod et par af Rigsarkivets brugere, nemlig George F. Tyson fra St. Croix og Svend E. Holsøe fra Delaware, USA, der oprettede et foretagende kaldet Virgin Island Social History Associates, en amerikansk såkaldt non-profit organisation, der har forestået etableringen af den database, der samler en efter caribiske forhold imponerende mængde historiske persondata og gør dem tilgængelige på ét sted. I digital form og søgbare. Efter hver sin individuelle indsats på læsesale og senere god hjælp fra et hold kompetente

indtastere og en bevilling fra Carlsbergfondet, Solarfondet og US Department of the Interior foreligger der nu et foreløbigt, men fornemt resultat, der kan ses på www.visharoots.org.

Databasen kommer efter planen til at rumme ca. 1.8–2 millioner poster, der repræsenterer formentlig ca. 250.000 individer. I gennemsnit er der således ca. 6–8 hits pr. individ, men spredningen er selvsagt stor. For dem, der har mere end 20–30 hits spredt over livsforløbet, tegner databasen nærmest minibiografier over de enkelte, og den ellers anonyme og glemte slave eller landarbejder træder frem. Det er ikke hverdagskost for vestindiske slægtshistorikere.

Data stammer ikke kun fra Rigsarkivets ca. 1 1/2 hyldekilometer arkivalier fra eller om Dansk Vestindien. Også den dansk-vestindiske samling i det amerikanske National Archives er gennemgået for demografiske kilder. Dertil føjer sig de arkivalier, der fortsat befinder sig på St. Croix. Specielt er der grund til at fremhæve kirke-

■ Forordningen af 11. november 1776 om kopskat på negerslaver indførte et system, hvor slaveejerne producerede en årlig „selvangivelse“ om deres slaver. Også selvangivelserne er digitaliseret i forbindelse med projektet.

Foto: Poul Olsen.

bogsmaterialet, der ikke blot omfatter de lutherske menigheder, som befinder sig i Landsarkivet for Sjælland, men også de mange andre kirkeretninger på St. Croix, det være sig katolikker, anglikanere, hernnhuter eller hollandsk reformerte. De sidstnævnte er som hovedregel ikke afleveret til offentlige arkiver, men befinder sig i de pågældende kirkers varetægt.

Databasen rummer oplysninger fra de dansk-vestindiske folketællinger fra 1835 til 1911 og som nævnt fra kirkebøgerne. Men disse basisoplysninger suppleres af – for at nævne de store leverandører – oplysninger om importerede slaver fra 1749–1802, kopskatte- eller slavelister fra 1772 til 1847, af vurderingsforretninger over St. Croix' plantager med tilhørende slavebesætninger, af særlige tællinger eller registre over såkaldte frifarvede fra 1777 til 1834, af vaccinationslisterne fra 1823 til 1853, af lister over landarbejdere 1849–1917 og over immigranter 1850–1917. Dertil kommer en lang række andre arkivalier med færre eller svagere koncentrationer af personoplysninger, stamruller over militskompagnier, straffefanger og fattighjælpsmodtagere, vælgerlister, elevlister fra skoler, efterlysninger af bortløbne slaver etc. ♦

Forfatteren er arkivkonsulent ved Statens Arkiver.

Leon Jespersen

Rigsarkivarskift i Danmark

■ Afgående Rigsarkivar Johan Peter Noack overdrager symbolsk en arkivæske til den nyudnævnte Rigsarkivar pr. 1. november 2009 – Asbjørn Hellum. Johan Peter Noack mente, at Asbjørn Hellum havde glemt arkivæskens i sin tid. Foto: Peter Birkelund.

Som omtalt i sidste nummer af Nordisk Arkivnyt, går rigsarkivar Johan Peter Noack på pension.

Den 8. oktober blev der holdt en velbesøgt afskedsreception, hvor

repræsentanter for såvel departement som forskellige medarbejdergrupper holdt taler. Selv benyttede Noack sin afskedstale til at takke de mange fremmødte, ligesom han

særskilt takkede de forskellige parter, han havde arbejdet sammen med.

Han gav også efterfølgeren, den nye rigsarkivar Asbjørn Hellum,

■ Den nye rigsarkivar, Asbjørn Hellum (t.v.) og den afgangende, Johan Peter Noack.
Foto: Peter Birkelund.

nogle gode ord med på vejen. Blandt andet nævnte han, at Asbjørn Hellum er et navn, der borger for ledelse og fornyelse. Det sidste – fornyelse – satte Noack op mod Konrad Adenauer, der i en moden alder (73) blev forbundskansler, og som er blevet tilskrevet udtalelsen „keine Experimente“.

Hvilke tiltag – og „eksperimenter“ – Asbjørn Hellum vil tage, er endnu for tidligt at sige. Den 1. november begyndte Asbjørn Hellum sit arbejde som ny rigsarkivar. Arbejdet blev indledt med en tur rundt i de forskellige afdelinger, hvor han opridsede nogle af de udfordringer, der tegner sig i horisonten, herunder udviklingen in-

den for IT-arkivalier. En anden, væsentlig udfordring ligger i at synliggøre sig over for omverdenen.

Hellum opridsede, hvordan fremtiden ville stille øgede krav til oplevelseskulturen. Her havde Statens Arkiver en vigtig rolle at spille, blandt andet ved formidlingsvirksomhed. At Statens Arkiver ikke blot er en kulturinstitution, men at den – i konkurrence med andre historieformidlere – ligger inde med det autentiske materiale til historiske undersøgelser. Her ligger et potentiale, der kan udvikles. Under rubrikken „personalia“ portrætteres den nye rigsarkivar. ♦

Leon Jespersen

Den 7. september blev Rigsarkivets og Landsarkivet for Sjællands nye lokaler på Kalvebod Brygge indviet. Ved indvielsen talte blandt andet kulturminister Carina Christensen. Når hun nævnte, at 3. gang er lykkens gang, refererede hun til to tidligere forslag om at placere Rigsarkivets og det sjællandske landsarkivs nye bygninger henholdsvis i Ørestaden (i København) og i Odense (på Fyn). Løsningen blev med Kalvebod Brygge en placering nær Københavns hovedbanegård.

Kulturministerens kollega, finansminister Klaus Hjorth Frederiksen og Slots- og Ejendomsstyrelsens chef, Carsten Jarlov, talte om det OPP-samarbejde (offent-

■ Højlagerreolerne på Kalvebod Brygge.
Foto: Leon Jespersen

3. gang er lykkens gang

Om indvielsen af Rigsarkivets og Landsarkivet for Sjællands nye lokaler på Kalvebod Brygge

■ Kulturminister Carina Christensen ved indvielsen af bygningerne på Kalvebod Brygge. Foto: Leon Jespersen

■ Professor, dr. jur. et phil. Ditlev Tamm efter en tur med plukketrucken op under taget. Ditlev Tamm ledede for år tilbage modstanden mod en flytning af Rigsarkivet til Fyn og forsvarede arkivets fortsatte placering i hovedstadsområdet. Foto: Leon Jespersen.

ligt-privat-partnerskab), hvor et privat firma bygger og driver bygningerne, mens Statens Arkiver lejer sig ind. En samarbejdsmodel, der nu er blevet kopieret andre steder. Rigsarkivar Johan Peter Noack glædede sig over, at man efter en lang proces havde realiseret den første fase i Rigsarkivets udflytning. Der

var nu bygget betryggende magasiner, ligesom et halvt hundrede medarbejdere skulle flytte ind i de nye bygninger.

Efter talerne var der rundvisning i de nye bygninger, blandt andet i de nye højlagermagasiner. I NA 2009, nr. 3 blev beskrevet, hvordan plukketrucks kan gå 12

meter i vejret og trække skuffer ud med stregkodede arkivæsker. Flere af deltagerne prøvede en tur i højden. Ca. tre uger efter indvielsen flyttede medarbejdere ind i de nye bygninger. ♦

Spennende abm-seminar

om fellesmagasin og kompetansesenter

Kultimathule er en samhandlingsarena innen abm- og kunstfeltet i Trøndelag i midt-Norge. Det er Trondheim kommune og Sør-Trøndelag fylkeskommune som står bak satsingen, som støttes økonomisk av ABM-Utvikling. Kultimathule er et tre-årig prosjekt som har som hovedmål å utvikle det regionale samarbeidet mellom arkiv, bibliotek og museum og det tverrfaglige samarbeidet mellom kulturarv og samtidskunst i Sør-Trøndelag fylke.

Kultimathules visjon er å etablere et regionalt utviklings- og kompetansesenter som inneholder alt fra regionens felles kunnskapsbase for kulturarv til et utviklings-senter for ulike kulturbaserte næringer. Innen Kultimathule har flere delprosjekt blitt etablert. Enkelte av disse er avsluttet mens andre legger føringer som peker ut over de tre prosjektårene. Ett slikt delprosjekt er prosjektet „Kompetansesenter for bevaring og konservering“. I prosjektets mandat ligger å utrede fellesløsninger for magasinområdet innen abm-sektoren i Trøndelag.

For å hente kunnskap og erfaringer fra prosjektets fokusområde i inn- og utland, ble det 15. septem-

ber arrangert et seminar med foredragsholdere som arbeider innen bevaringsområdet i Norge og Danmark. En kartlegging av bl.a. magasinforholdene innen arkiv-, bibliotek- og museumsektoren i Trøndelag som prosjektgruppen har gjennomført, ble også lagt fram på seminaret.

Seminaret ble avholdt i Dora i Trondheim – der det finnes både arkiv-, bibliotek- og museummagasin. Tittelen på seminaret var: „Bevaring – samarbeid innen arkiv, bibliotek og museum“. Dagen startet med omvisning i Arkivsentrer og deretter ønsket Knut Wik, rådgiver ved Regional utvikling, Kulturutvikling, i Sør-Trøndelag fylkeskommune, velkommen til seminaret. Wik var en av initiativtakerne bak Kultimathule og han orienterte om tanken bak prosjektet. Så ga Astrid Løvlien en oppsummering av kartleggingen av magasinforholdene innen abm-sektoren i Sør-Trøndelag. Kartleggingen er nettopp avsluttet og en foreløpig konklusjon ble lagt fram: Om man oppsummerer tallene kartleggingen ga, så finnes det ingen ledig magasin kapasitet i fylket, og 1/3 av magasinene som finnes er av dårlig kvalitet (særlig dårlige klimafor-

Astrid Løvlien

hold). Det er de lokale museene og bibliotekene som er i en særlig vanskelig situasjon, men magasin-situasjonen også for større museer er bekymringsfull.

Fra Danmark hadde gruppen invitert Flemming Nielsen, arkivar ved Aalborg Stadsarkiv. I Danmark finnes fellesløsninger for arkiv-, bibliotek- og museummagasin allerede og i Ålborg planlegger man nå en slik løsning. Institusjoner som skal ha plass i magasinet er: Aalborg Stadsarkiv (1400 m²), Kunsten, Museum of Modern Art Aalborg (600 m²) og Nordjyllands Historiske Museum (2500 m²). Her planlegges magasin med fem forskjellige klimasoner, treverksted, konserveringsverksted/laboratorium, 12 kontorer, registreringsrom, fotorom og to studie-plasser. Man vil forsøke å opprettholde et basisklima med så passiv klimatisering som mulig; uten oppvarming, men med avfuktning. All annen klimatisering skal skje så energiriktig som mulig. Det bygges en høysolert bygningskropp uten lysåpninger med fuktbuffer innebygget. Magasinbygget i Ål-

■ I Dora i Trondheim oppbevares både museumsgjenstander, bøker, papirarkiv og elektroniske arkiv. Her kan et kompetansesenter innen bevaring skapes til nytte for mange, og på sikt kan det kanskje etableres magasiner i fellesskap.

Foto: Maria Press (t. v.) og Birger Heyerdahl (t. h.).

borg skal finansieres gjennom offentlig/privat partnerskap (OPP). Et privat konsortium oppfører, eier og drifter bygningen i en kontraktbestemt periode. Bruken av bygningen er også regulert i kontrakt.

Etter lunsj fortalte Gunhild Myrbakk fra Nasjonalbiblioteket i Mo i Rana om Nasjonalbiblioteket som kompetansesenter. Hun hadde hovedfokus på magasinarbeidet i Nasjonalbiblioteket. Myrbakk har

ansvar for alle Nasjonalbibliotekets magasiner. De har magasiner flere steder i landet og Myrbakk hadde delt magasinene inn i kategorier. De har magasin for bevaring som er sikringsmagasin i fjell, digitalt sikringsmagasin, nitratmagasin samt filmmagasinet på Jar. I tillegg har de magasin som både er for bevaring og bruk – underjordiske magasin. Siste kategori er magasin for bruk som er automatlager samt

filmlager på Ensjø.

Kristin Halaas, prosjektleder ved KOMMA, var nestemann ut. Komma er et kompetansesenter for museum og arkiv, og er en avdeling i Vestfoldmuseene a/s. Halaas fortalte oss om organiseringen av arkiv- og museumsarbeidet i Vestfold og arbeidet de gjør som kompetansesenter på bevaringsområdet. KOMMA har som mål både å gi optimale fysiske betingel-

ser for massebevaring av historisk gjenstands- og arkivmateriale, og å gi en samlet tilgang til museenes og arkivenes samlinger uavhengig av gjenstandskategori, fysisk plassering eller tradisjonell samlingsinndeling. Gjennom felles innsats og kompetanseutvikling ønsker man å vise en tydelig sammenheng mellom samlingsforvaltning, forskning og formidling, slik at museenes og arkivenes samlinger og deres dokumentasjon kan bli alle tiders kilde til kunnskap, opplevelse og refleksjon. KOMMA er et felles tiltak for bevaring og dokumentasjon av kulturarven. I tillegg har de spisskompetanse på dokumentasjon og teknologi, og drifter felles løsninger for museene. Fem museer deltar i samarbeidet. KOMMA seksjon for arkiv samler inn, verner, tilgjengeliggjør og formidler historiske arkiver og minnemateriale. Her finner man arkiver etter bedrifter, organisasjoner, privatpersoner og fylkeskommunale virksomheter.

Bidraget fra arkivsektoren ble gitt av Tone Stakvik, rådgiver ved IKA Trøndelag iks og var kalt „Interkommunalt arkiv som kompetansesenter“. Interkommunalt Arkiv Trøndelag har I dag 37 eiere i

tre fylker – i Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Hedmark. De er kompetansesenter for kommuner, museer og bibliotek i arkivspørsmål. Dette gjør de gjennom rådgiving for eierne sine i arkivspørsmål, ved å holde depot og drive formidling fra arkivene de oppbevarer. I tillegg er de koordinator for privatarkivarbeid i Sør-Trøndelag. IKA-Trøndelag har også utviklet digitalt arkivdepot og er som sådant et nasjonalt kompetansesenter for oppbevaring av elektronisk kommunalt arkivmateriale.

IKA har også prøvd ut en ordning for utlån av kommunearkiv via bibliotek – en tilgjengeliggjøring for distriktene. Det er et prosjekt de ønsker å videreutvikle.

En svært interessant og lærerik dag ble avsluttet med at rådgiver Knut Wik delte Sør-Trøndelag fylkeskommunes visjoner for abm-arbeidet i Sør-Trøndelag med oss. Han sa det så enkelt: „Kultimathule uttrykker pr. dato vår visjon for abm-samarbeidet“. Han fortalte også at satsingen fram mot 2014 er at man skal nå en enda høyere grad av samarbeid mellom arkiv, bibliotek og museer, at vi skal befinne oss på et internasjonalt høyt nivå i 2014, at vi skal ha oppnådd en høy

kvalitet og være i front mht teknologiutviklingen, at vi skal nå nye og yngre brukere og at vi skal hevde abm-sektorens rolle og betydning i samfunnet. Fylkeskommunens visjon er gledelig for abm-entusiaster. Seminaret viste at det finnes mye kompetanse, kunnskap og erfaring i museum og bibliotek som vi kan dra nytte av når vi planlegger for arkivene. Erfaringene fra etableringen av fellesmagsin er ett eksempel på det. At abm-fellesskapet kan gi både høyere kvalitet og større effektivitet for oss i kulturarvsektoren er vi sikre på. ♦

Skribenten er statsarkivar i Trondheim.

Norge får eget arkivdepot for helsearkiver

■ I 2012 skal et helsearkiv stå ferdig i Tynset, der alle pasientarkiver i Norge skal lagres. Helsearkivet blir en del av Arkivverket.

Foto: MP

Sommeren 2009 vedtok den norske regjering å opprette et eget arkivdepot for helsesektorens arkiver. *Norsk helsearkiv* er navnet på den nye arkivinstitusjonen, og den

skal etableres som en egen enhet i Arkivverket, sammen med Riksarkivet, åtte statsarkiver og Samisk arkiv. Geografisk er Norsk helsearkiv plassert i Tynset kommune i

Ivar Fønnes

Hedmark fylke – omtrent midtveis mellom Hamar og Trondheim. I

statsbudsjettet for 2010 er det avsatt 10 millioner norske kroner til en å etablere en interimorganisasjon og til planlegging, utviklingsarbeid og prosjektering av nybygg for kontorer og magasiner etc.

Norsk helsearkiv er dimensjonert for å være depot for spesialisthelsetjenesten, dvs. for sykehusene og andre klinikker samt privatpraktiserende spesialister. Alle enheter i spesialisthelsetjenesten vil få avleveringsplikt for pasientjournaler som skal bevares. Pasientjournalene skal avleveres 10 år etter pasientens død. Norsk helsearkiv skal ta imot pasientjournaler og andre pasientarkiver, men ikke sykehusenes administrative arkiver. Det skal bygges magasinlokaler for 30 000 hyllemeter pasientarkiver på papir, og det skal etableres elektroniske systemer for å katalogisere materialet og for å ta imot elektroniske pasientjournaler.

Bakgrunnen for den nye ordningen er at helsesektoren er en av de store samfunnssektorer som aldri har hatt tilfredsstillende depotordninger for sine arkiver. Dette har flere årsaker. Sektoren omfatter både statlige, fylkeskommunale, kommunale og private virksom-

heter, og den har fra tid til annen vært gjenstand for betydelige endringer i organisasjon og struktur. Eksempelvis ble de fleste sykehusene i 1970 fylkeskommunale, mens de samme sykehusene i 2002 ble gjort om til statlige helseforetak, kombinert med en omfattende sammenslåing av enheter. Det var dårlig med arkivdepoter i fylkeskommunene i den perioden sykehusene var fylkeskommunale. Der til kom at helsesektorens og ikke minst sykehusenes arkivmateriale er så enormt i omfang at heller ikke Arkivverket har hatt kapasitet til å ta fatt på dette etter at sykehusene ble statlige. En del av bildet er også at det ikke har vært utarbeidet kassasjonsregler som kan bidra til at omfanget reduseres til et håndterlig nivå.

Dette var noe av bakgrunnen for at det i 2004 ble satt i gang en offentlig utredning av en depotordning for spesialisthelsetjenestens arkiver, og spesielt da pasientjournalene. Rapporten forelå tidlig i 2006 (*NOU 2006:5 Norsk helsearkiv – siste stopp for pasientjournalene*). Det er i all hovedsak forslagene i denne rapporten som nå er vedtatt iverksatt. Men det måtte 2–3 år og

en finanskrisen til før denne saken virkelig kom på den politiske dagsorden. Ønsket om å skaffe arbeidsplasser til distriktene har vært en viktig drivkraft bak realiseringen, og dette hensynet har også vært retningsgivende for løsningen og den geografiske plassering som er valgt.

Det er imidlertid en rekke ting som gjenstår før Norsk helsearkiv er en realitet og kan åpne sine dører for mottak av materiale og for interesserte brukere. Det skal reises et nytt bygg i Tynset, og dette vil bli prosjektert i 2010 og ventes å være klart for innflytting i løpet av 2012. I mellomtiden skal det bl.a. arbeides med lovgrunnlaget for Norsk helsearkiv, og dette arbeidet er i gang. Det skal gjøres endringer i lovgivningen for å gi spesialisthelsetjenesten avleveringsplikt til Norsk helsearkiv, og det skal utarbeides bevarings- og kassasjonsregler. Etter forslaget fra den offentlige utredningen skal legejournal og epikrise bevares fra praktisk talt alle pasientjournaler i sykehus og klinikker, og det er ventet at disse reglene vil bli fastsatt i lov eller forskrift. Dette vil i så fall gi et formidabelt forskningsmateriale både

for medisinsk og samfunnsvitenskapelig forskning.

I den offentlige utredningen ble den totale mengden papirjournaler i spesialisthelsetjenesten beregnet til over 200 000 hyllemeter. Gjennom de foreslåtte kassasjonsreglene og den kassasjon som finner sted når sykehusene digitaliserer pasientjournaler på papir, vil denne mengden bli kraftig redusert. I utredningen ble den totale papirmengden beregnet til 30 000 hyllemeter, men dette er et meget usikkert regnestykke, og det blir spennende å se om dette vil holde over tid. Det store volumet framover vil imidlertid være de elektroniske pasientjournalene. Og her er nok beregningen av framtidig lagringsbehov enda mer usikre.

En annen forutsetning som må oppfylles, er en systematisk og effektiv gjennomføring av avleveringer fra virksomhetene i spesialisthelsetjenesten. Virksomhetene vil nok være interessert i å spare plass ved å avlevere sine journaler på papir, men de vil også måtte sette inn en del ressurser på å gjennomføre kassasjonsbestemmelsene. En annen viktig faktor er at de planlagte IT-systemene er i stand til å gi en

effektiv produksjon av nødvendig kataloginformasjon. Den planlagte bemanningen forutsetter at disse løsningene fungerer godt, og det vil derfor bli lagt stor vekt på å få dette til i de utviklingsprosjektene som starter neste år.

Den endelige suksessfaktoren er om materialet vil bli tilgjengelig på en tilfredsstillende måte, og om det vil bli brukt. Her det selvsagt en ekstra utfordring at Norsk helsearkiv blir plassert langt borte fra de største forskningsmiljøene og også et godt stykke fra nærmeste flyplass. Plasseringen vil stille store krav til kreativitet i utformingen av Norsk helsearkivs brukertjenester, og digitalisering blir naturlig nok en nøkkelfunksjon her. Norsk helsearkiv skal kunne ta betaling for tjenester som går ut over de vanlige basistjenestene, og det er grunn til å anta at forskningsprosjekter som vil benytte materialet, ville kunne kjøpe tilretteleggingstjenester som i stor grad eliminerer behovet for å oppsøke papirjournalene på lesesalen.

Men dette er planer så langt. I 2012 (eller 2013) vil Norsk helsearkivs bygg i Tynset stå klart til å ta imot ansatte, arkiver og brukere.

Innen den tid skal vi ha fått alt det andre på plass slik at virksomheten kan komme i gang for fullt. Norsk helsearkiv har potensial til å bli et viktig tilbud til det norske forskningsmiljøet, og Arkivverkets oppgave blir å få det til å bli slik. ♦

Forundring om forskning – Slik blir kassasjon en fornøyelse

Arkivverkets deltakelse på Forskningsdagene

■ Jon Sandven fra Statsarkivet i Oslo sjekker korrekte svar og deler ut premier.

Foto: Tine Berg Floater.

I år ble Forskningsdagene i Norge arrangert for femtende gang. Over 1000 arrangementer i regi av over 200 arrangører over hele landet gjør hvert år denne ukeslange festivalen til en viktig skueplass for

forsknings- og kunnskapsbaserte institusjoner. Hensikten med Forskningsdagene er først og fremst å vekke nysgjerrighet, interesse og forståelse om forskning hos folk flest. Her presenteres

forskning på utradisjonelt vis gjennom foredrag, demonstrasjoner, debatter, åpne hus, revyer og torgboder. Festivalen favner vidt over et stort geografisk område og dekker et bredt faglig felt. Den er til-

Tine Berg Floater

knyttet The International Science Week. Og arkiv er med!

Det var Norges Forskningsråd som tok initiativ til Forskningsdagene, og rådet samarbeider nå med universiteter, høyskoler, forskningsinstitutter, næringsliv og andre for å skape et forskningsevent hvert september. Riksarkivet og Statsarkivet i Oslo har deltatt siden 2002, og etter hvert har flere andre statsarkiv også vært med.

Det er hovedsakelig på Forskningstorget arkivene har vist seg fram. I løpet av to dager står vi på stand for å aktivisere folks tanker rundt arkiv. Fredag inviteres skolene spesielt til å komme, og elevene er gjerne godt forberedt med egne oppgaver de skal løse i forbindelse med årets tema. Lørdag er det det allmenne publikum som er målgruppen, og får vi godt vær, anslås det at Forskningstorget i Oslo får besøk av opp mot 20 000 mennesker disse to dagene.

I Oslo deltar ca. 50 ulike grupper på Forskningstorget. Gjennom årene har flere institusjoner funnet sammen og samarbeider nå om større aktiviteter. Hvert år har et tema, og institusjonen presenterer sin vinkling rundt temaet i en brosjyre som deles ut i ukene før

■ Gunn Løwe hjelper til med å forklare spørsmålene om arkiv og hva som bør tas vare på. Foto: Tine Berg Floater.

Forskningstorget tar til. Det er ikke til å unngå at naturvitenskapelige og teknologiske emner bærer hovedtyngden av forskningen som er representert, men vi ser mer og mer at også humanistiske fag er blitt flinkere til å vinkle forskningen mot folk flest og kommer sterkere til sin rett på Forskningstorget. Erfaring gjør også at selve formidlingen for hvert år bedrer seg til de aktuelle målgruppene og gjør vanskelige emner mer tilgjengelig.

Årets hovedtema handlet om evolusjon og bærekraft. Derfra er ikke veien lang til bevaring og kassasjon, tenkte vi, og laget en torgbod som skulle få folk til å tenke over hva slags informasjon er det viktig å ta vare på for framtida.

Vårt konsept er utarbeidet gjennom flere år, og går ut på å slå i hjel mytene om arkiv, arkivinstitusjoner – og arkivarer. Virkemidlene er informasjon og aktivitet. Avhengig av tema, endres aktiviteten, og i år var dette et holdningsbarometer.

Oppgaven gikk ut på å stemme fram de dokumentene som fortjente å bli tatt vare på. Strafferettsdokumentasjon vant overlegent, men pasientjournaler og eksamensbesvarelser (!) lå ikke langt bak. Det var utrolig spennende å høre hvilke diskusjoner som ble satt i gang omkring kassasjonsvurderinger. Barn i tiårsalderen har sterke meninger om dette. Og etter hvert kunne de besøkende også utveksle meninger med hverandre. Enkelte tenåringer så viktigheten av bevaring av rettighetsdokumentasjon, mens noen av den eldre garde ikke ønsket at noe skulle bevares etter dem i det hele tatt.

Vi lager også en spørrekonkurranse der alle kan prøve seg, og der det er premier å vinne til alle som deltar. Spørrekonkurransen har til hensikt å bevisstgjøre deltakerne på hvem vi er og hva vi gjør. Vi vet at det virker! I år var premien en flerbrukslue med Arkivverkets net-tadresse på. Vi forventer at den dukker opp på hodet til skolebarna

■ „Vi er fra Riksarkivet og vi tar vare på historiske dokumenter. Hva mener du vi skal ta vare på?“ Trond Kielland Haakensen gir publikum et innblikk i hvilke valg arkivarer står overfor i kassasjonsprosessen. Holdningsbarometeret ga publikum en sjanse til å si sin mening.

Foto: Tine Berg Floater.

i Oslo-området hele vinteren og fortsetter å minne dem på at vi finnes. Vi deler også ut informasjon og forteller om arkiv, arkivarbeid og etaten vår.

Det er svært hektiske og lange dager på Forskningstorget. Derfor deler vi medarbeiderne i grupper som arbeider intenst med å kapre nye arkivvenner i kortere perioder. Våre resultater avhenger av begeistring og entusiasme hos de som presenterer oss, men vi har

også lært noen formidlingstriks etter hvert. Formidlernes faglige kunnskap og personlige kommunikasjonsevner er en fantastisk kombinasjon publikum vet å sette pris på. Det er et godt grep at det faktisk er fagfolk selv som deler sin begeistring for faget sitt på denne måten. Og arkivarene selv har det kjempemorsomt!

Vi har også lært at andre forskningsmiljøer mener arkivfaget har en rettmessig plass blant dem. Det

er fint for oss å lufte faget vårt og vise oss fram på hovedstadens paradegate en gang i året!

Mer om Forskningsdagene finner du på www.forskningsdagene.no. ♦

Skribenten er underdirektør i Riksarkivet.

Tavastehus landsarkivs

nya byggnad invigdes

Kari Korpi

Den högtidliga invigningen av Tavastehus landsarkivs nya hus den 29 september 2009 innebär att byggnadsskedet (se NA 3/2007) även officiellt var över. Dessförinnan hade mycket hunnit hända. Att de gamla utrymmena i alla avseenden blivit för trånga var känt, sedan länge, och letandet efter en ny lämplig plats för landsarkivet hade inletts, än en gång, i slutet av 1990-talet. Efter flera olika skeden stannade man för Keinusaaritrakten i staden Tavastehus och då finansieringen av projektet även ordnat sig kunde planeringen inledas 2006. Byggnadsarbetena inleddes våren 2008 och ett år senare, valborgsmässoaftonen 2009 överläts huset till beställaren Senatfastigheter (landsarkivet är hyresgäst i huset). Helt slutförda var arbetena i huset ännu inte då det första flyttlasset, handlingar från lagmansrätterna, den 4 maj överfördes till de nya arkivmagasinen.

Planeringen och förberedandet av flyttningen hade krävt åtminstone två år. Tusentals slitna ibland

■ Magasinsväggarna är också inne i byggnaden täckta med grafisk betong. Vy från fjärde våningen.

Foto: Matti-Pekka Pulkkinen / Peab Oy.

nog så obestämbara kapslar och fodal byttes ut. Arkivmaterial bedömdes utgående från de nyaste gallringsbesluten, som vittnade om successiva förändringar – vilket i sin tur möjliggjorde gallring. Något hundratal meter hyllutrymme kunde därmed inbesparas. Huvud-

delen av tiden gick dock till utarbetandet av detaljerade flyttningsplaner. Ett av målen med planerna var att fylla arkivhyllorna, så tätt som möjligt. I praktiken betydde det att några luckor inte längre skulle lämnas; där ett arkiv tar slut börjar nästa. Ytterligare utrymme kunde

sparas då material av olika format (i första hand A 4 och folio) skildes åt. Ansvar för planeringen fördelades på hela personalen; var och en svarade för flyttningen av sin del av arkivmaterialet.

Själva flyttningen från den gamla fastigheten till den nya tog elva veckor. Det sista flyttlasset åkte på fredag kväll den 18 juli. En kort tid därefter kunde den nya byggnaden öppnas för allmänheten, som onsdagen den 12 augusti bereddes tillträde till huset.

Vid den högtidliga invigningen av landsarkivets nya hus framförde undervisningsministern Henna Virkkunen statsmaktens hälsning. I sitt tal framhöll hon de många utmaningar som arkivverket står inför, och som kräver beslut. För detta ändamål hade hon tillsatt en utredningsman (mer om detta i NA 1/2010). Efter föredömligt kort officiellt program och förtäring bereddes de inbjudna gästerna tillfälle att bekanta sig med byggnaden där det ljusa helhetsintrycket och de tydliga lösningarna tycktes väcka beundran.

För planeringen av byggnaden

■ Riksarkivarie Jussi Nuorteva, Tavastehus stadsdirektör Tapani Hellstén, direktör Jukka Liede från Senatfastigheter och undervisningsminister Henna Virkkunen. Henna Virkkunen tar igen sig efter hållna tal. Foto: Matti-Pekka Pulkkinen / Peab Oy.

stod arkitektbyrån Heikkinen – Komonen Ab, som redan i ett tidigt skede av planeringen föresatt sig att skapa tydliga helheter. Där har man lyckats väl. Byggnaden består av tre tydligt åtskilda delar: Den första modulen i bottenplanet har avdelats för kundservice; arkivmagasin i tre våningar ovanför utgör en andra modul medan personal- och arbetsutrymmen i fyra våningar bildar en tredje modul, åtskild från de övriga av en klyfta som bader i ljus.

Utrymmena för kundservice inkluderar alla publika rum: två forskarsalar, en sal för mikrofilm, en föreläsningssal och faciliteter för kundservice. Arkivmagasinen rymmer drygt 28 hyllkilometer. I avdel-

ningen för personal- och arbetsutrymmen finns även rum för ordnande av arkiv och lagerutrymmen av olika slag.

Enligt stadsplanen för Tavastehus stad skulle byggnaden få en representativ exteriör. Arkitekterna igen var ute efter en fasad som skulle berätta något om verksamheten i huset. För att uppfylla båda önskemålen valde arkitekterna att utforma magasinmodulens ytterväggar i s.k. grafisk betong, där motiven tagits från landsarkivets gömmor. Grafisk betong är en finländsk uppfinning som inte förr blivit använd någonstans i lika stor skala.

Den stora allmänhetens intresse för de innovativa exteriörlös-

■ Det nya landsarkivets exteriör gör byggnaden till ett landmärke i en för övrigt konventionell miljö.

Foto: Matti-Pekka Pulkkinen / Peab Oy.

ningarna vaknade omedelbart efter att de första betongplattorna blivit installerade och intresset har åtminstone inte avtagit. Entreprenören presenterade – redan under byggnadsskedet – flitigt utrymmena och särskilt den grafiska betongen för sina intressenter. Byggnaden väckte betydligt större intresse än en kontorsbyggnad brukar göra, och tillströmningen av besökargrupper har även senare varit stor, så stor att landsarkivet tidvis inte kunnat ta emot alla intresserade. Trots förhandssovrning har närmare 600 personer bekantat sig med landsarkivets nya hus sedan mitten av augusti, trots att man styrt dem som bara velat studera själva huset till ansvariga för

turism i Tavastehus. Öppet hus-arrangemangen i samband med invigningen överträffade alla förväntningar; under tre timmar hann ca 550 besökare bekanta sig med huset. Det är mer ovanligt att de nyfikna väller in genom dörrarna, efter att ha köat tre man i bredd.

Lösningarna i det nya landsarkivet har fått mycket spaltutrymme i byggnadstidskrifterna; en grekisk arkitekt är väl hittills den mest långväga besökaren. Också övriga media, inklusive rikspressen, har uppmärksammat nybygget. Längre artiklar om landsarkivet har förekommit i lokala media, särskilt under de två senaste åren. Trots spridda dissonanser från allmänheten och i webbdiskussioner har tonen

s.g.s. genomgående varit mycket positiv, och för vägglösningarnas del närmast fascinerad.

Tavastehus landsarkiv har därmed äntligen, efter mer än 80 år av väntan (landsarkivet är grundat år 1927), fått ändamålsenliga utrymmen som är avsedda enkom för arkivändamål. ♦

Skribenten är överinspektör vid Tavastehus landsarkiv

Arkivverk i snåblåst

får en uppdaterad strategi

Finska arkivverkets strategi för åren 2005–2010 börjar småningom falla för åldersstrecket. Följande strategiperiod närmar sig, vilket aktualiserat en uppdatering av den status- och intentionsdeklaration som en strategi de facto bör vara. (Beträffande införandet av *strategic management* vid Arkivverket, se NA 2/2004, och 4/2005). Utarbetandet av strategin för perioden 2010–2015 inleddes redan våren 2009, och har nu avancerat så långt att endast den slutliga finslipningen återstår, efter föreberedande arbete inom en rad arbetsgrupper.

Det nya strategidokumentet vittnar om att fundamenten (verksamhetens målsättningar, Arkivverkets mission och värdegrund) är oförändrade trots kontinuerliga förändringar i den miljö där Arkivverket förväntas agera. Den framtidsbild som målas upp är inte uppmuntrande: finska staten skuldsätter sig i snabb takt vilket medför åtstramningar under 2010-talet. Arkivverkets personal minskar med 20 % inom ramen för det produktivetsprogram som syftar till effektivisering av statssektorn i

hela Finland – synnerligen olägligt med tanke på fördubblingen av arkivbestånden i Riksarkivet och landsarkiven under de närmaste decennierna (beträffande produktivetsprogrammet se NA 1/2008, samt 1/2009). Den fokusering på kärnverksamhet som åsyftas med programmet kan tyvärr leda till att mer perifera verksamheter hos myndigheterna (såsom dokumentförvaltning) drabbas av resursbrist, med menliga följder för arkivbildningen, i synnerhet vid övergång till elektronisk ärendehantering. Den kraftfulla decentralisering av statliga myndigheter som landets centerpartiledde regering gått in för lyfts också fram, som en bestående realitet. (Huvudstadsregionen är inte särskilt väl företräd i ledningen för de tre stora partierna i Finland i dag.)

Otillräckliga resurser

Den rätt långa ställvis mångordiga strategin har genomgått en uppdatering och omstruktureringsom avspeglar förändringarna i både Arkivverkets verksamhetsmiljö och det nämnda resursläget. Skalar man bort de obligatoriska formule-

ringarna om effektivisering, utveckling, förbättring m.m. framtonar bilden av ett Arkivverk i en penibel situation. De tillgängliga resurserna är redan nu ansträngda, och någon förbättring är inte i sikte. Vid uppdateringen av de arkivrelevanta lagarna ser sig Arkivverket därför tvunget att överväga vilka uppgifter man kan avstå ifrån.

Inför det oundvikliga behovet av ytterligare arkivutrymmen i en nära framtid önskar Arkivverket att fastighetskostnaderna separeras, i samråd med Undervisningsministeriet, från verkets övriga budget, eftersom dessa kontinuerligt ökande kostnader hämmar verksamheten på ett i längden ohållbart sätt. En viktig pusselbit i detta sammanhang är det planerade enhetsarkivet för s.k. passivmaterial som är under utredning (mer om detta i NA 1/2010). Var i det inre av landet denna arkivdepå för sporadiskt utnyttjat, mikrofilmat eller digitaliserat material kommer att förläggas är i skrivande stund oklart; en utredning i ärendet väntas bli klar till årsskiftet 2009/2010.

De ständiga organisationsförändringarna inom statsförvaltning-

Pertti Hakala

en som lett till förtida arkivleveranser till Arkivverket vill man även få bukt med. Strategin innehåller en klar markering: Arkivverket tar i fortsättningen inte emot myndighetsmaterial i bristfälligt skick, ifall tilläggsresurser inte anvisats för uppordnandet. De rekommendationer som framförts om en kortare leveransfrist beaktas, men endast om arkivleverantören åtar sig att betala kostnaderna för förvaring och informationstjänst som hänför sig till material som är yngre än 40 år. (I det sammanhanget betonas de inbesparingar som en förtida arkivleverans innebär, för en statlig myndighet.) Arkivverket ser sig mer lämpat än arkivbildarna att sköta denna informationstjänst ifall materialet är äldre än 25 år.

Även på en annan punkt är strategin klar beträffande finansieringen: Upprätthållandet av det system för mottagning av elektroniskt material (VAPA) som enligt planerna skall träda i kraft vid utgången av 2010 kräver separat kontinuerlig medeltilldelning för förvaringen av statligt myndighetsmaterial. Frågan om Arkivverkets delaktighet i de centrala sammanhang där rikt-

linjer dras upp för de statliga IT-systemen berörs däremot inte, trots de internationella evaluerarnas propåer (se NA 2/2006).

Utlokalisering och effektivisering

Reorganisering och utlokalisering av funktioner som inte hör till Arkivverkets kärnverksamhet är de andra effektiviseringsinstrumenten. Riksarkivet och landsarkiven skall i allt högre grad integreras; att det även innebär en nedtoning av landsarkivens ställning som distriktsmyndigheter och övergång till sektorplanering för hela Arkivverkets del är en sida av saken. De administrativa funktionerna skall i allt högre grad utlokaliseras till servicecentraler, vilket antas lösgöra resurser för kärnverksamheten. (Erfarenheterna av utlokalisering har dock hittills inte varit särdeles uppmuntrande, se NA 2/2009.)

Att de elektroniska tjänsterna, digitaliseringen och hanteringen av elektroniskt material fick ett stort utrymme i strategin är föga förvånande. Utvecklingen går snabbt framåt och Arkivverkets planer för mottagningen och förvaringen av myndighetsmaterial i

elektronisk form måste konkretiseras. Att de organisations- och systemspecifika tillstånden för förvaring i elektronisk form ersätts av teknisk och funktionell SÄHKE-certifiering (beträffande SÄHKE-projektet se NA 4/2008) vittnar om åtgärder i denna riktning. Arkivverkets andra stora elektroniska projekt, arkivdatabasen VAKKA, börjar redan framstå som delvis föråldrat, och bör uppdateras, bl.a. därför att utnyttjandet av elektroniska tjänster antagit nya former. En ny faktor är Nationella digitala biblioteket (se NA 2/2009), som borde kunna utgöra en portal för fokuserad sökning bl.a. fram till Arkivverkets materialdatabaser. Att man är ute efter nya kundgrupper erkänns; de senaste åren har Arkivverket uppvisat sjunkande besöks-siffror.

Strategidokumentet räknar även med massdigitalisering och mer sofistikerade webbtjänster där man är ute efter tematiska helheter, som förväntas bilda ett s.k. intelligent arkiv. Interaktiva webbtjänster av Wikipedia-typ borde skapas (en första sådan finns redan i samband med Arkivverkets pro-

jekt för anskaffning av mikrofilmer från ryska arkiv). Allt fler elektroniska kundtjänster borde skapas – och eventuellt göras kostnadsbelagda (frågan utreds under 2010).

Där utvecklingen för myndighetsarkivens del framstår som turbulent och krävande utgör det privata arkivmaterialet ett mer problematiskt område. Också där väntar dock gallring och urval; utrymmet och resurserna förslår inte för mottagning av allt, trots arbetsför-

delning. Inom anskaffningen lägger Arkivverket särskild vikt vid arkivbildarkategorier vilka inte är särskilt väl företrädde (invandrarna, olika minoriteter), men också vid material som belyser aspekter av Finlands 1940- och 1950-tal.

Indikatorer, uppföljning, evaluering och projektstyrning är återkommande termer, liksom de många orden som inkluderar förleden effektiv-. En lång rad planer, styrdokument, delstrategier m.fl.

borde också utarbetas under perioden 2010–2015 enligt det strategidokument som uppgjorts för en smärre aktör inom statssektorn: antalet årsverken vid Arkivverket var 277 år 2008.

Arkivverkets strategi torde föreligga i slutgiltig form i januari 2010 (strategin för tidsperioden 2005–2010 hittas på Arkivverkets hemsida www.narc.fi/Arkistolaitos/a/tiedostot/PDF/strategi-sv.pdf). ♦

”Arkivverket definierar i början av strategiperioden sina centrala strategiska partners och de former för samarbete som bäst ger samarbetet med partners mervärde.

Klara målsättningar formuleras för samarbetet med olika strategiska partners och parterna överenskommer i samråd om tilldelning av resurser för verksamheten.

Samarbetet följs upp och är föremål för rapportering via instrument för projektstyrning.”

Pertti Hakala

Samutställning i S:t Petersburg

om tillkomsten Finlands autonomi

■ Chefen för Ryska historiska statsarkivet (RGIA), professor Alexandr Sokolov hälsar gästerna välkomna till öppningen av utställningen. Foto: Rosarchiv.

Märkesåret 1809 (se NA 1 och 2/2009) närmar sig sitt slut och det börjar därmed bli dags för de sista evenemangen och bidragen till bilden av ett viktigt brytnings-skede i Finlands och Sveriges historia. Finlands riksarkiv har på många sätt deltagit i uppmärksammandet av märkesåret.

Knappt två månader efter utställningen *Det ryska kejsardömet och tillkomsten av det autonoma storfurstendömet Finland 1808–1820* i Riksarkivet öppnades en likalydande utställning i Ryska historiska statsarkivet (RGIA) i S:t Petersburg dvs. den stad därifrån Finland styrdes under åren 1809–1917. Sistnämnda utställning invigdes den 11 november, och pågår till den 17 december. Liksom i Helsingfors är

det i första hand fråga om en dokumentutställning, där inlånade objects d' art och konstverk från bl.a. Eremitaget bidrar till en intresseväckande, estetiskt tilltalande helhet vars tidsram förlängts till senare hälften av 1800-talet. Finlands riksarkiv har lånat ut ett trettiotal originalhandlingar till samutställningen, som arrangeras av ryska arkivverket (Rosarchiv), Ryska historiska statsarkivet (RGIA) och Finlands riksarkiv. Flera ryska arkivinstitutioner och Finlands generalkonsulat i S:t Petersburg har även bidragit till utställningen.

Utställningen öppnades den 11 november av direktören för Ryska historiska statsarkivet (RGIA) Alexandr Sokolov, t.f. generaldirektören för ryska arkivverket Andrej

Artisov och riksarkivarien Jussi Nuorteva (Arkivverket). Hälsningar framfördes av finske generalkonsuln Olli Perheentupa, ansvarige för S:t Petersburgs områdes internationella förbindelser Alexandr Prohorenko samt ordföranden för S:t Petersburgs arkivkommitté Anatolij Jashkov. Utställningsvernissagen hade samlat ett stort antal gäster som sorlade glatt till sporadiskt ackompanjemang av finsk etnomusik.

Finska generalkonsulatet uppmärksammade även evenemanget med en mottagning för företrädare för de berörda institutionerna.

Den katalog som sammanställts med anledning av utställningen i Ryska historiska statsarkivet blir tillgänglig först i december. ♦

Ljuset till havs

1753–1906 i Riksarkivet, på webben och i tryck

Utställningen *Ljuset till havs 1753–1906* öppnades i Riksarkivets gamla forskarsal den 7 oktober i samband med utgivningen av sjökaptenen Seppo Laurells praktverk *Ljuset till havs 1753–1906*, en vacker och påkostad foliant med ritningar till 32 äldre finländska fyrar och båkar jämte kommentar. Skriften utges av John Nurminens stiftelse, en arvtagare till ett rederi, som snabbt etablerat sig som förläggare av kvalitativa sjöhistoriska verk.

Verket bygger i hög grad på de byggnadsritningar som förvaras i Riksarkivet i Byggnadsstyrelsens arkiv, och det var därför motiverat att bereda en större publik möjligheter att ta del av dessa i regel mycket vackra laverade planeringsdokument. Sex montrar i Riksarkivets aula innehåller smakprov på dessa uttryck för ofta estetiserande ingenjörskonst. Flera av de utställda ritningarna återger fyrar som också en tillfällig Finlandsresenär ev. känner till: Märket i Ålands hav på gränsen mot Sverige, Gråhara utanför Helsingfors, Finlands sydvästligaste fasta punkt Bogskär m.fl. I en del fall handlar det om projekt som förverkligats senare, i annan form.

Sjöfartshistoria, gamla fartyg och äldre kartografi är en genre som främst tilltalar män, och ofta rätt välbärgade män. Vid det publi-

ceringsevenemang som samtidigt utgjorde utställningsvernissage var det inte svårt att förnimma den status som är förknippad med såväl förläggaren som utställningens och bokens tema. Verkets författare harangerades av f.d. kommendören för Försvarsmakten amiral Juhani Kaskeala (pensionerad 31.7.2009), som i sitt långa tal också lyfte fram en rad fyrar, bl.a. det ovan nämnda Bogskär som 1915 bombarderats av tyska högsjöflottan och Glosholm där fyren blev sprängd på finsk försorg 14.3.1940 efter Vinterkriget av militära skäl. Fyren har dock för-
evigats av författaren och konstnä-

ren Tove Jansson, som lät sina Mumintroll bo i ett tornliknande hus likt den fyr som hon sett under somrarna i skärgården. Seppo Laurell presenterade därefter boken i ordalag som vittnade om insikt om och kärlek till sitt tema.

Publiceringsevenemanget var välbesökt, och böckerna hade åtgång. Publiken bekantade sig med de utställda ritningarna, som också finns utställda på Riksarkivets hemsida i ett något avvikande urval (<http://www.narc.fi/valomerella/svenska/>) med korta kommentarer och en karta. ♦

Bönetältet i vinterskogen

Utställning i Tel Aviv om judarnas historia i Finland

Simo Muir

Hösten 2009 har judarnas historia i Finland presenterats för en israelisk publik genom en utställning i det judiska diaspora-museet Beth Hatefutsoth. Utställningen, som anordnats av sagda museum och Finlands riksarkiv i samarbete med de judiska församlingarna i Helsingfors och Åbo, har väckt stort intresse och blev därför nyligen förlängd på israelisk begäran.

De utställda dokumenten och fotografierna kommer i huvudsak från Riksarkivet (Judarnas i Finland arkiv), och föremålen från judiska församlingen i Helsingfors. Materialet presenteras i utställningen *Bönetältet i vinterskogen. Judarnas historia i Finland*; namnet hänvisar till en fältsynagoga vid Svirfronten under Finlands fortsättningskrig 1941–44. Fotot av synagogan är temabild för utställningen, eftersom det belyser den säregna konstellation där de finländska judarna var tyskarnas vapenbröder i kriget mot Sovjetunionen.

Utställningen består av fyra be-

rättelser, som sträcker sig från tjänstgöringen under de ryska kejsarna på 1800-talet till det nya läget efter tillkomsten av Israel år 1948. (Judarna kom till Finland med den ryska armén.) Den har placerats i fyra åttkantiga "tält", som förstas syftar på nämnda synagoga, och täcker tidsperioden från 1830 till 1970-talet.

Kuratoren för utställningen FD Simo Muir har även tidigare planerat utställningar i Riksarkivet, bl.a. utställningen *Det judiska Helsingfors* (se NA 3/2006). För de utställningstekniska lösningarna i Tel Aviv står arkitekten Henu Kjisik vars grepp noterats i fackkretsar.

Den lokala pressen och israelisk TV har ägnat utställningen stor uppmärksamhet. Vernissagen den 9 september samlade över 300 gäster. Vid detta tillfälle väddade riksarkivarien Jussi Nuorteva om mer material till Finlands riksarkiv om de finländska judarnas flyttning till Israel. Riksarkivariens väddan har redan blivit hörsammad. ♦

För mer uppgifter om utställningen se <http://www.bh.org.il/online-exhibition-intro.aspx?64247>

Skribenten är forskare vid Helsingfors universitets institution för Asien- och Afrikaforskning.

Sondera

– Samsökningstjänst mellan arkiv, bibliotek och audiovisuella media

Sondera (<http://www.sondera.kb.se>) är en samsökningstjänst mellan de tre söktjänsterna NAD (Riksarkivet), LIBRIS (Kungl. Biblioteket) och Svensk Mediedatabas (Kungl. Bibliotekets avdelning för audiovisuella media). Upprinnelsen till Sondera var önskemål om ett ökat samarbete mellan de statliga arkiven, biblioteken och museerna, vilket ledde till att Kungliga biblioteket, Statens Ljud- och bildarkiv samt Riksarkivet 2007 beslutade att sätta upp en samsökningstjänst för sina tre huvudsakliga söktjänster till samlingarna. En projektgrupp bildades våren 2008 vilken under september 2008-mars 2009 byggde Sondera, vilket slogsattes den 1 april 2009.

Diskussioner sedan 1990-talet

Diskussioner om samsökning och även gemensamma databaser har pågått åtminstone sedan 1990-talet mellan Kungliga biblioteket och Riksarkivet, men stannat därvid, eftersom både NAD och LIBRIS har upptagits av sin egen systemutveckling och kvalitetshöjning. Med åren utvecklades nya lösningar på samutnyttjandet av data i olika databaser utan en faktisk sammanlagning, lösningar som kräver

mindre förberedelser och rent tekniskt var enklare. En sådan lösning var SRU, Search and Retrieve URL, ett frågepråk som kan användas för att skicka sökfrågor från en söktjänst till en annan och på så sätt samsöka i flera databaser.

Detta innebar att Sondera kunde byggas som ett "skal" utanpå de lokala söktjänsterna, varken som en ersättning för de lokala tjänsterna eller med några faktiska ingrepp i dem. Med dessa möjligheter växte idén fram om att göra en funktionellt och tekniskt enkel lösning, i gengäld med en genomtänkt utformning av tjänsten baserad på återkoppling med användargrupper under hela projektets gång, från ax till limpa. I arbetet med användarna kom projektet fram till att Sondera skulle ge överblick över de tre lokala tjänsterna, och att den skulle väcka nyfikenhet på nya informationsområden, för den som tidigare bara använt biblioteks- eller arkivinformatiön. Efter hand utformades även gränssnittet i en ganska lös integration. I stället för att försöka pressa ner innehållet i de tre söktjänsterna i en gemensam mall skapades tre delvis olikartade träfflistor, vilket var en funktion av att samlingarna redovi-

Mårten Johansson

sas ganska olika, vilket tjänsten också skulle återspegla.

Fritextsökning i fokus

Tjänsten utformades också med fritextsökningen i fokus. För denna sökingång skulle så mycket data som möjligt från de tre databaserna göras tillgängligt. Det ledde också till en rad nya hänsyn i träfflistornas utformning, då träfflistorna kunde bli mycket olikartade, eftersom sökningen här går mot så många olika fält. En lösning på detta var att inrätta en relevansrankning i träfflistan, vilken då ordnas efter var i databasen man fick träff, till exempel väger en träff i ett titelfält tyngre än en träff i ett anmärkningsfält. Ett annat problem var att träfflistan måste ge tillräckligt med information för att kunna förstås. Många träffar i fritextsökningen kommer ur djupet av databaserna, och det sammanhang de ingår i måste därför återskapas så gott som möjligt i träfflistan. Ett exempel är den kortare innehållsbeskrivning som visas under varje post i träfflistan, vilken genererats ur ett antal olika fält i de respektive data-

■ VANTAR MYNDATEXTA

baserna. Ett annat exempel är titlarna på arkiv ur NAD, vilka har aggregerats för att ge sammanhang åt exempelvis en volym djupt nere i en arkivförteckning. LIBRIS och Svensk mediedatabas presenterar ibland om ett verk tillhör en överordnad serie eller liknande.

Sondera har tillkommit i en tid när tekniken för att samutnyttja data över nätverk utvecklas, förenklas och tillämpas på många olika sätt. Detta förändrar också användning-

en av det data, som ursprungligen kanske hade tillkommit som handskrivna förteckningar och kataloger. Många nu pågående projekt på det nationella och internationella planet bygger på sådant datautbyte genom samsökningsprotokoll eller datafångst (harvesting). Man kan därför vänta sig en alltmer dynamisk användning av arkiv- och biblioteksinformation i framtiden, samtidigt som detta riskerar att informationen som sådan kan miss-

tolkas, när den sätts in i en ny kontext, eller en ny användningssituation.

Nya publiceringsformer ger emellertid inte bara användarna fler möjligheter att bruka arkivinformationen. Det ger också möjlighet att studera funktionaliteten i våra databaser och söktjänster ur ett nytt perspektiv. ♦

Skribenten är verksam vid IT-avdelningen i Riksarkivet, Marieberg.

Ny organisation

för Riksarkivet och Landsarkiven i Sverige

Den 1 januari 2010 bildar Riksarkivet och landsarkiven en ny organisation. Det nya namnet blir Riksarkivet. Olika namnförslag har nämnts under våren. Kulturutredningen (SOU 2009:16) lanserade det nygamla Arkivverket och inrernt har vi arbetet med Statens arkiv, men regeringen fastnade till slut för Riksarkivet som man menade är ett särdeles gammalt och inarbetat namn och "varumärke" som många associerar just med handlingsoffentligheten och Sveriges historia.

Inrätta arkiv i obegagnade slott

Landsarkivsorganisationen är drygt 100 år gammal. Idén till att etablera regionala arkiv föddes redan på 1880-talet. År 1881 förde Riksarkivet fram frågan i sin ämbetsberättelse och menade att reservarkiv under Riksarkivets tillsyn borde inrättas i något av rikets obegagnade slott. Situationen för många av de offentliga arkiv som fanns ute i landet, på länsstyrelser, domstolar och kyrkoarkiv var nämligen synnerligen otillfredsställande. Ett bra sätt att komma tillrätta med problemen, ansåg den dåvarande Riksarkivarien C.T. Odhner var att inrätta regionala arkiv som skulle medföra

bättre lokaler, ökad möjlighet till tillsyn och kontroll samt ökad tillgänglighet för forskningen.

Landsarkiv i Vadstena år 1898

Efter en tid av ovisshet med motioner och förslag anslog så Riksdagen 1897 medel till landsarkivet i Visby. 1898 beviljades medel till utrustning av ett landsarkiv i Uppsala slott och samma år även till ett landsarkiv i Lund. Tre landsarkiv hade således på ganska kort tid sett dagens ljus. 1902 etablerades ett landsarkiv på Gotland. Sedan dröjde det några år innan landsarkivet i Göteborg tillkom 1911, Östersund 1930 och Härnösand 1935. Cheferna för landsarkiven, som så småningom kom att kallas Landsarkivvarier, tillsattes genom beslut av Kungl. Maj:t och så har det förblivit genom åren.

Förhållandet mellan Riksarkivet och landsarkiven var från första början känsligt. 1899 fastställde dock Kungl. Maj:t att landsarkiven skulle stå under Riksarkivets uppsikt och ledning, lämna årsredogörelse och gallringsförslag samt årligen låta sig inspekteras av Riksarkivarien.

På så vis har förhållandet mellan de statliga arkivmyndigheterna

reglerats i princip fram till i dag. Det är ganska naturligt att föreskrifterna och regelverket redan från början kom att tolkas olika beroende på vilkas intressen man ville bevaka. Ibland har tonläget varit ytterst ansträngt och högstämt vid andra tillfällen har det mera handlat om olikheter i synen på det praktiska arbetet.

Under senare år har grannsämjan blivit bättre. Man har successivt kommit till insikt i att vissa uppgifter måste synkroniseras och göras likvärdiga för hela den statliga arkivorganisationen. Det går inte an att forskarna och allmänheten möts av olika rutiner i forskarexpeditionerna beroende på var någonstans i landet man befinner sig. Inspektionsarbetet måste vara samordnat och kontakterna med lokala och centrala myndigheter måste upplevas som rättvisa och likvärdiga.

Chefsmyndighet ett oklart begrepp

Själva chefsmyndighetsbegreppet är också oklart och har genom åren kunnat tolkas på många sätt. Jag har själv erfarit detta vid kontakter med politiker på Kulturdepartementet. Man har ömsom sagt mig att det ger myndighetschefen

Tomas Lidman

stort manöverutrymme, ömsom att begreppet är svårdefinierat, att man inte kan komma med några tydliga rekommendationer: handla efter Ditt goda förnuft! Att en sådan ordning nu gällt i över 100 år har givetvis alltid skapat oklarheter i beslutssituationer och på det hela taget varit väldigt otillfredsställande.

Som sagt har situationen under senare år förbättrats påtagligt. Flera olika arbetssätt/rutiner har inrättats som "matriser", det vill säga som går horisontellt genom hela organisationen, IT-råd, tillsynsråd, normeringsråd, informationsråd och några till, som skall bearbeta och komma med förslag till hur vi skall arbeta gemensamt med vissa frågor som till karaktären är av övergripande art.

Ytterligare ett kraftfullt motiv för ett en enad arkivmyndighet har varit samhällsutvecklingen i övrigt som lett fram till bildande av stora samordnade myndigheter: Försäkringskassan, Skatteverket, Kronofogden m.fl. I praktiken har det medfört att Riksarkivet i enlighet med Arkivlagen kommit att få alltför centrala myndigheter inom sitt ansvarsområde medan det regionala tillsynsansvaret för Landsarkiven

kommit att begränsas till några få myndigheter som Polisen och Länsstyrelserna.

En ny gemensam myndighet kallad Riksarkivet

När först Styrutredningen (SOU 2007:75) i december förra året följt av Kulturutredningen i februari i år kom med förslag om en enad arkivmyndighet överraskade det ganska få. En konsekvens blev sedermera att regeringen i propositionen Tid för kultur (2009/10:3) följde förslagen i dessa delar och menade att en ny gemensam myndighet kallad Riksarkivet skulle bildas från den 1 januari 2010.

Under hösten har ett hektiskt arbete bedrivits för att myndigheten skall fungera bra från nämnda datum. En ny förordning måste till, en ny arbets- och delegationsordning måste formuleras, anställningsförhållanden och andra personaladministrativa problem lösas. Det måste också till en ny organisation som för den oinvigde kanske inte är så intressant men givetvis av central betydelse för medarbetare och ledning. Den går i kortet ut på att Riksarkivarien och hans stab/kansli lyfts från själva det operativa i Marieberg och Ar-

ninge och bildar en central gemensam resurs för hela organisationen. Landsarkiven behåller sina namn och placeringsorter, liksom landsarkivarierna sin titel, men inordnas och parallellställs som avdelningar tillsammans med de existerande avdelningarna och arkivråden/direktörerna (de gamla byråerna) i det nya Riksarkivet. Det blir en ganska stor grupp avdelningar med andra ord, tillsammans 17 stycken.

En bättre framtid för Riksarkivet

Som säkert framgått ovan är jag övertygad om att den nya arkivmyndigheten kommer att bli bättre skickad att möta de krav som ställs på oss av våra olika intressentgrupper, Vi blir mer effektiva, vi kan utnyttja varandras kompetens och resurser bättre, vi kommer att uppfattas som bättre samtalspartners med den framväxande e-förvaltningen och det blir enklare att genomföra prioriteringar inom områden som vi kanske i dag har föga aning om. Jag tror definitivt på en bättre framtid för Riksarkivet. ♦

Arkivernes Dag i 2009

For niende gang blev Arkivernes dag fejret i Norden.
Nu var det så sent som den 14. november.

Arkivernes dag i Island

Kvinder og kvindeforeninger

I Island blev Arkivernes dag fejret under temaet *Kvinder og kvindeforeninger*. Grunden for dette tema var, at regionalarkiverne arbejder med et projekt, som går ud på indsamling af kvindeforeningers arkiver. I alt otte arkiver stod for åbent hus, deraf slog Regionalarkivet i Kópavogur (nabokommune til Reykjavík), Reykjavík Stadsarkiv og Nationalarkivet sig sammen om åbent hus i Nationalarkivets lokaler.

Fælles web

Årligt står Nationalarkivet for at lave en ny Arkivdagshjemmeside under årets tema. Aldrig før har så mange regionalarkiver deltaget i den fælles web som nu. I alt indsendte 14 af 20 regionalarkiver foruden Reykjavík Stadsarkiv og Nationalarkivet materiale til hjemmesiden (www.skjaladagur.is). Siden har i grunden det samme design som sidste år.

Programmet i Nationalarkivet

Fællesprogrammet i Nationalarkivet tiltrak knapt 100 gæster, som er

■ Særlige gæster til arrangementet i Nationalarkivet var Kvindeforeningernes Landsforening og Den islandske slægtsforskerforening. Her er deres repræsentanter med forskelligt materiale til salg.

Foto: Kristinn Valdimarsson.

betydeligt færre gæster end sidste år. Alligevel var det, efter personalets mening, et vellykket arrangement, med foredrag, fremvisning

Eiríkur G. Guðmundsson

af konserveringsarbejde, udstillinger af arkivalier, transkriberingskonkurrencer med mere. Der blev budt på fire foredrag, som alle på en eller anden måde inddrog kvinder eller kvinders stilling. Kvindeforeninger, enlige kvinder i Reykjavík og deres børn i 1930'erne, kønsfordeling i islandske folketællinger i 18. og 19. århundrede og hårfashion igennem tiderne var emnerne i de fire foredrag. To nye webber blev også præsenteret.

Ny folketællingsweb

Dagens højdepunkt var åbning af Nationalarkivets nye folketællingsweb, som kulturminister Katrín Jakobsdóttir åbnede. Dermed fik publikum adgang til ni nye digitaliserede folketællinger (www.mannatal.is). Der fandtes allerede to digitaliserede folketællinger på den gamle web. ♦

På liv och död i svenska arkiv

Arkiven är fyllda med handlingar som handlar om liv och död. Så årets tema "På liv och död" var väldigt passande. Släktforskningen är mycket populär i Sverige och den handlar till en stor del om liv och död. Det var många arkivinstitutioner som hade kurser eller hjälpte till lite extra med släktforskningen, t.ex. Arkivcentrum Värmland, Landsarkivet i Härnösand och i Riksarkivet i Arninge.

Hjältarna från SOS Gute

I Visby tog de ett modernt grepp på årets tema. Besökarna i Landsarkivet i Visby och Gotlands kommunarkiv fick möta hjältarna från SOS Gute! Räddningstjänsten ställde upp en brandbil på parkeringen och Anders Buskas från räddningstjänsten gav tips om hur man ska undvika bränder i hemmet och rädda liv. "Goda råd inför advent och jul" var rubriken på Anders föredrag. I Visby fanns även Sofia Carlsson från hälso- och sjukvården på plats. Hon mätte fördelningen av fett och muskelmassa i kroppen och kom med goda råd. Tillsammans med Mona Wahlgren berättade Sofia om förebyggande insatser som kan förlänga livet.

Finländare i Stockholm

I Stockholm kunde man komma undan regnet genom att besöka Stockholms stadsarkiv och lyssna på Mats Hayen som berättade utifrån boken "Främlingar i vardagen. Liv och pedagogik vid Stora Barnhuset i Stockholm på 1700-talet". Mats kallade föredraget "Liv och död på Stora barnhuset". Stockholms stadsarkiv presentera-

■ Barnaktiviteter i Arkivcentrum Syd i Malmö.

Foto: Jan Nilsson.

de också en ny dvd-skiva om finländarnas historia i Stockholm under sex sekler. Henrik Mickos från Finska akademien bidrog med anekdoter och framförde några visor om förhållandet mellan Finland och Sverige.

Göteborgsfilmer

Riksarkivet i Marieberg hade ett eget tema, de två 1600-talsskalderna Lars Wivallius och Lasse Lucidor. Författaren och Stockholmsguiden Ulf Bagge berättade om de båda skalderna och sjöng visor med deras texter. Vilket var mycket uppskattat. Forskaren Ann Nehlin berättade om Rädda Barnens verksamhet under och strax efter 2:a världskriget i Riksarkivet i Arninge. På Region- och stadsarkivet Göteborg med Folkrörelsernas arkiv visades gamla Göteborgsfilmer.

Barn i arkivet

I Östersund firades både Arkivens natt och Arkivens dag med start fredagen den 13. Som vanligt höll de sig till sin fina tradition att ha många aktiviteter för barn så som Spöklabyrint, barnverkstad och stämpeljakt. Hos Arkivcentrum Syd i Malmö hade barnen möjlighet att bli arkiv-detektiver.

Som vanligt var arrangemangen runt om i landet uppskattade och på många håll välbesökta. ♦

Arkivens dag i glömskans tecken

Detta år firades Arkivens dag i Finland lördagen den 7 november, men Arkivverket deltog inte i detta evenemang eftersom man i stället höll öppet hus den 2 oktober för att uppmärksamma den dag då 200 år förflutit sedan inrättandet av Finlands centralförvaltning. Sistnämnda dag fick allmänheten tillträde till regeringspalatset samt maktens övriga boningar i Helsingfors m.fl. städer. Jyväskylä landsarkiv uppmärksammade dock Arkivens dag fyra dagar senare vilket berodde på att grannen i samma byggnadskomplex, Lantmäteriverkets arkiv, valt att göra det med en dokumentutställning om den snabbkolonisering av karelarna efter krigen 1939–1945 där också lantmätarna spelade en viktig roll. Besökarna kunde även studera det riksomfattande elektroniska lantmäteriarkev-systemet och göra rundturer i landsarkivet som gav handledning i släktforskning.

Årets tema var *glömskan*, vilket gav rum för helt olika tolkningar. Stadsarkiven i Helsingfors och Åbo uppmärksammade den bortglömda arkitekturen, vilket för huvudstadens del innebar att man plockat fram en rad oförverkligade planer vilka belystes genom föreläsningar. Samtidigt invigdes registret över kartor i stadsarkivet och Helsingfors nyutgivna historiska atlas presenterades. I Åbo kunde man ta upp ett konkret fall av glömska; den stadsplan som gjordes upp efter den förödande branden 1827 av C.J.L. Engel 1828 hade fortsatt att hänga på väggen i stadens rättshus även efter förstatligandet av rättsväsendet år 1977, och hade nu sent omsider återbörats till staden och dess arkiv. Där

fanns den till påseende den 7 november.

Stadsarkivet i Uleåborg stannade för en annan mer eller mindre medveten glömskeaspekt: att inte minnas sina demokratiska grundrättigheter. År 2008 lät 43,5 % av de röstberättigade bli att rösta i kommunalvalen, och "glömde" därmed bort en grundval för den nordiska demokratin. I Uleåborg anordnades en utställning där publiken fick studera röstsedlar som kasserats vid dessa val (andel: 0,6 %). Flera röstsedlar innehöll diverse hälsningar till stadens beslutsfattare, vilka knappast tagit del av dem.

Näringslivets centralarkiv (ELKA) i S:t Michel hade plockat fram bortglömt reklammaterial som fr.o.m. 1920-talet frestat presumtiva kunder att köpa sötsaker, kex och småbröd och läskedrycker. (Där det var möjligt kunde publiken få smaka på produkterna.) Besökarna fick även ta del av film- och bildmaterial om numera nerlagda industrianläggningar i staden.

Den Arkivens dag-webbplats

som Arkivverket upprätthåller ger även okända arkivinstitutioner en chans att profilera sig och berätta om sina evenemang. Hembygdsarkiv såsom Satakunta-arkivet i Björneborg och Pojo lokalarkiv kunde därmed i god tid berätta om sitt program och ev. locka fler besökare. Webbplatsen upplyste också om det oral history-material i anslutning till skogstradition som insamlats vid Jyväskylä universitet och blivit tillgängligt 19.10.

I samband med Arkivens dag uppmärksammas även *Årets arkivgärning*. Priset gick i år till två personer, Päivi Hovi-Wasastjerna och Berndt von Frenckell, som räddat Finlands äldsta tryckeris arkiv. Frenckellska tryckeriet, som inrättats 1642 i samband med Åbo Akademi, tvingades tyvärr upphöra med sin verksamhet och arkivet var i fara att glömmas bort. Arkivet har nu överlåtits till Näringslivets centralarkiv vars nyligen pensionerade chef Matti Lakio erhöll hedersomnämmande för sin livsgärning.

Evenemangen lockade som vanligt ett varierande antal besökare. ♦

Arkivernes Dag i Danmark

Aalborg Stadsarkiv

I år var det et af de år, hvor der ikke var et fælles tema for Arkivernes Dag i Danmark. Det giver til gengæld det enkelte arkiv frit spil til at vælge sit eget tema.

Aalborg Stadsarkiv har i forskellige sammenhænge arbejdet med mødet med en „anden“ kultur, og derfor blev det lokale tema i år: „Mennesker i bevægelse“. Stadsarkivet ønskede med temaet at sætte fokus på et aktuelt samtidshistorisk Arkiv, Bibliotek og Museums (ABM) indsamlings- og formidlingsprojekt om grønlænderne og deres møde med Aalborg. Byen har en særlig relation til Grønland, fordi alt gods fra Danmark til Grønland fragtes fra Grønlandshavnen, som ligger i Aalborg.

Temaet blev dog trukket vidt for at gøre dagen relevant for så mange mennesker som muligt. I Aal-

■ Gamle bykort giver altid anledning til snak. Foto: Bente Jensen.

borg har Stadsarkivet en lang tradition for at markere Arkivernes Dag sammen med den meget aktive lokale slægtshistoriske forening.

Dagen var velbesøgt med omkring 125 besøgende, som gik ud og ind til tre meget forskellige foredrag: Et om vandringer fra landet til Aalborg o. 1900 på grundlag af folketællinger, som især tiltrak

Bente Jensen

slægtsforskere. Et, der præsenterede resultater af en interviewundersøgelse i det før omtalte Grønland/Aalborg projekt. Og til sidst dagens „kioskbasker“ („kioskvälta-re“), et foredrag på grundlag af en rejse i erindringen tilbage til Aalborg i 1950/1960erne, som lige er udkommet i bogform. Det tiltrak lokalhistorisk interesserede og ikke mindst forfatterens gamle klassekammerater.

Det brede program appellerede således til vidt forskellige mennesker, også nogen, der aldrig havde besøgt et arkiv før, og det var også et af målene med at markere Arkivernes Dag for Aalborg Stadsarkiv. ♦

Skribenten er arkivar i Aalborg Stadsarkiv.

Indtryk fra fynske arkiver

De sidste 10 år har de danske lokalarkiver afsat anden lørdag i november til Arkivernes Dag – en idé, som er tyvstjålet fra Sverige. Selv om Arkivernes Dag i Danmark må konkurrere med andre begivenheder som kulturnat, bygningskulturens dag og lignende, så valgte mange lokalarkiver at holde åbent hus. Arkivernes Dag er for mange – ikke mindst mindre – arkiver en god måde at skabe opmærksomhed om arkivarbejdet på.

Sammenslutningen af Lokalhistoriske Arkiver (SLA) har ikke lavet nogen samlet opgørelse over, hvor mange arkiver der i år deltog, men laver man en quick-and-dirty-test – altså „googler“ – ordet Arkivernes Dag 2009, så er det ikke så

lidt, der dukker op. Alene på Fyn var der omkring 40 lokalarkiver, der holdt åbent.

Der var ikke noget fælles tema i år, men mange havde alligevel benyttet lejligheden til at få sat fokus på lokalarkivernes spændende samlinger. Det kan være svært at få pressen i tale, når man skal konkurrere med mange events og et kommunevalg. Alligevel interesserede blandt andet den regionale TV-kanal på Fyn, TV2-Fyn, sig for Arkivernes Dag, og der blev til det formål også via arkivsamvirkerne i de forskellige kommuner samlet oplysning om, hvem der deltog med hvad.

Et af de arkiver, der deltog, var Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Arkiv. Her holdt man åbent hus med

Jørgen Thomsen

en ny udstilling med billeder fra en lokal vej, Dalumvej, og bød på kaffe. Omkring 50 deltagere tog imod tilbuddet og studerede interesseret de nyophængte billeder, og mange faldt i snak. Også Historiens Hus i Odense slog dørene op, da man valgte at slå en 90 års fødselsdag for genopførelsen af det gamle Skt. Knuds Kloster (hvor Historiens Hus findes) sammen med Arkivernes Dag. Dagen bød blandt andet på foredrag og film, og det hele blev skyllet ned med valnøddesnaps. Et tilbud som ca. 150 personer tog imod.

Skribenten er SLA's formand.

Norsk arkivdag

med rekordantall arrangementer

Tine Berg Floater

Et rekordstort antall arkiver deltok i år på Arkivdagen. Nærmere 40 arkiver deltok, og mange arkiver valgte å avholde feiringen i fellesskap. Gjennomslaget i pressen har vært bedre i tidligere år, men arrangementene var godt besøkt og stemningen upåklagelig.

De fleste arkivene valgte „Hverdagens kulturminner“ som hovedtema, etter oppfordring fra den nasjonale koordineringsgruppa, og for å feire det nasjonale kulturminneåret. Mange fant det enkelt å knytte temaet til lokale forhold, og utstillinger, omvisninger og foredrag bar preg av det. Temaet lot seg også knytte opp mot Digitalt fortalt, se ABM-utvikling sine hjemmesider, og mange arkivhistorier om temaet ble i forkant av Arkivdagen publisert der.

Oslo Byarkiv fokuserte på fattigfolks dagligliv, og tok blant annet for seg finanskrisen som slo inn over byen for 100 år siden og virkningen av den. Bergen Byarkiv konsentrerte foredragene om folks fritid, og markerte sitt 30-årsjubileum under Arkivdagen.

I Riksarkivet satte årets store Skattkammerutstilling, „Norge i 1743“, med originaldokumenter innlånt fra Kgl. Bibliotek i København, en ekstra spiss på dagen da vi forsøkte å gjengi enkeltsider ved dagliglivet i 1743. Dette innebar bakst og prøvesmaking av barkebrød slik befolkningen måtte livnære seg med i nødsårene tidlig på 1740-tallet, og ikke minst opptreden med fransk hoffdans slik em-

■ En million nordmenn fikk beskjed om Arkivdagen gjennom direktesendt radio og så i år. Tine Berg Floater (i folkedrakt fra Verdal ca. 1760) ble intervjuet sammen med barkebrødbakerne.

Foto: Gunn Løwe.

betsmennene antakelig forlystet seg i fritiden. Statsarkivene deltok alle med ulike typer arrangementer. Best besøkt var Arkivsenteret i Trondheim med ca. 250 gjester. ♦

■ Fransk hoffdans dechifferert fra Feullet-notasjon fra 1700-tallet av Elizabeth Svarstad ble demonstrert til liflig musikk og småpikenes beundrende blikk i Riksarkivet.

Foto: Runhild Seim.

Nordiske Arkivdager 2009

Nordiske Arkivdager blev holdt for 22. gang i Trondheim 2.–5. september 2009. Hovedtemaerne var bevaring- og kassation, brugertjenester, digitalisering, og privatarkiver.

Pertti Hakala

Denna gång var det Trondheims tur att härbärgera de nordiska arkivdagarna, som samlade ca 320 deltagare. På grund av den akuta ekonomiska krisen på Island var islänningarna mangrant frånvarande, vilket många beklagade. En och annan undrade om inte någon samnordisk aktion till förmån för våra frånvarande kolleger hade kunnat äga rum; *i nöden prövas ju vännen*.

Programmet följde det beprövade konceptet med inledande mottagning, två späckade dagar fyllda av plenar- och parallellsessioner och en avslutande festmiddag. Mottagningen i ABM-centret Dora visade hur arkivfaciliteter skickligt inrymts i en K-märkt tysk U-båtsbunker från II världskriget; att den också kunde utnyttjas för arkivpedagogik för ungdom visade dramat "Spor gjennom ingenmannsland" kring rasism och ofred i dåtid och nutid.

Arkivdagarna öppnades av riksarkivarien Ivar Fønnes, statssekreterare Halvard Ingebrigtsen från Kultur- og Kirkedepartementet samt ordföranden för arrangörskommittén Hans Eyvind Næss. Fønnes hälsade

■ De 300 konferansedeltakerne på sin plass i forelesningssalen på hotell Royal Garden. Foto: Petter Pedryck.

sade deltagarna välkomna och framhöll bl.a. att arkivfolket borde eftersträva större profilering, även som förvaltare av samtidsdokumentation. Ingebrigtsen tog i sitt inlägg fasta på tillgängligheten och framhöll att devisen "arkiven ut till folket" materialiseras bäst inom ramen för s.k. paraplysökning, ett sök, dvs. simultan sökning i flera olika kategorier (ABM) av material. Næss presenterade arkivdagarnas

teman, och beklagade att viktiga områden som kompetens och utbildning och arkivteori inte rymts med denna gång.

Key-note speaker var ordföranden för Internationella Arkivförbundet (ICA) Ian Wilson från Kanada. Han konstaterade att Skandinavien har ett betydligt större inflytande inom ICA än vad regionens storlek skulle antyda, och pläderade förstås för fortsatta insatser ock-

så under rådande ekonomiska recession. Wilson drog en lans för involvering av tredje världen i ICA:s arbete, men berörde även den elektroniska problematiken. Genom digitaliseringen går arkiven dock från "the least to the most accessible heritage" konstaterade han, avslutningsvis.

Sakkunniga gav därefter lägesrapporter inom temaområden för arkivdagarna. *Jan Kanstrups* (Danmark) strama exposé över bevaring och gallring vid de nordiska arkivverken jämförde mandat/kompetens, leveransplikt, leveransfrist, initiativ, organisering, värderingskriterier, regelverk och ekonomiska aspekter. Han noterade variationerna i den andel som bevaras av det konventionella materialet, och reflekterade slutligen över kostnaderna för framställning, bevaring och tillgängliggörande av e-arkivalier samt framhöll behovet av bestämmelser som faktiskt kan implementeras inom givna ekonomiska ramar. *Tine Berg Floater* (Norge) talade om kundtjänsten i de nordiska arkiven och påpekade att vi idag har att göra med alltmer professionella och utbildade kunder; hon framhöll att kundservicebegreppet sträcker sig långt utanför läsesalarna och att i synnerhet de digitala informationstjänsterna borde byggas ut och diversifieras. *Anders Nordström* (Sverige) konstaterade i sin jämförelse av digitaliseringen i de olika nordiska länderna att vi står inför ett paradigmskifte där kunderna börjat förvänta sig total tillgänglighet till arkivhandlingarna. För *Kenth Sjöbloms* (Finland) översikt, se rapporten från parallellsessionen om privatarkiv.

De norska och svenska riksarkivarierna avslutade den första plenarsessionen med att underteckna ett samarbetsavtal om en metadata-standard (ADML) för att beskriva

■ ICAs president, Ian Wilson, höllt konferansens hovedinnlegg under åpningen.

Foto: Petter Pedryck.

elektroniskt material och inbjöd Finland och Danmark som samarbetspartner.

Att de avslutande plenarsessionerna sällan har samma nerv som de inledande ligger kanske i sakens natur: arkivdagarna börjar vara över. *Jon Birger Østbys* (Norge) inlägg var i alla fall en nyttig påminnelse om det stora privata arkivmaterialet i andra institutioner än i arkiv; också han talade varmt för ABM-samsökningssystem och för arkivpedagogik. Nationalbibliotekarie *Vigdís Moe Skarsteins* belåtna presentation av sin institutions stora resurser och goda läge, även i digitalt hänseende, gjorde ett stort intryck men var rätt fjärran från det tema som hon enligt programmet förväntats tala om. Frågan om det är arkiv- eller bibliotekssektorn som i framtiden skall basa för det digitala var i och för sig rykande aktuell.

Grillningen av riksarkivarierna

är varje gång en favorit, men också denna gång lyckades fyra herrar ge behärskade svar på frågorna om digitalisering vs. personskydd, profilering och hur man skall hålla sig till sociala media. ♦

Komparation

af kassationsbeslutninger i Norden

■ Jan Kanstrup (DK) under diskussionen. Til venstre for ham ses Lise Qwist Nielsen (DK), Håkan Lövblad (S) og Ilmars Gutans (N).
Foto: Leon Jespersen.

Leon Jespersen

Komparation af bevarings- og kassations- (gallrings-)bestemmelser (bk-principper) var et af emnerne ved NAD. En historiker har udtalt, at den, der komparerer, ofte udfører det dobbelte arbejde, men får den halve tak. Denne ikke særlig opløftende bemærkning afspejler ganske godt vanskelighederne ved sammenligninger. At de ofte efterspørges, men kritiseres, når de ud-

føres. Til vanskelighederne hører, at der skal foreligge sammenlignelige forhold, at man skal kende de forskellige kontekster / rammer for de fænomener, der sammenlignes, at man skal sætte sig ind i flere landes forhold, kunne flere sprog og kende terminologiske ligheder og forskelle, ligesom komparationer i høj grad afhænger af niveau – om der foretages brede og flere sammenligninger, f.eks. af en hel samfundssektor eller af én afgrænset myndighedstype.

Komparationens svære kunst

I oplæggene om inter-nordiske sammenligninger af kassationsprincipper på forskellige områder blev man konfronteret med alle disse former for problemer. Jan Kanstrup (DK) gav en overordnet sammenligning af mandater, kompetencer, afleveringspligt og -frist, initiativ, organisering, vurderingskriterier med mere for de respektive nordiske landes arkivvæsener. Hermed opridsede han de rammer, der udgør en del af kontek-

sten – og sammenligningsgrundlaget – for kassationer i de enkelte lande. Som tilhører hæftede man sig også ved bemærkningen, at bkvurderingsprincipper må afstemmes til balance mellem det fagligt ideelle og det økonomisk mulige. Spørgsmålet om denne balance blev på en måde omdrejningspunktet for efterfølgende indlæg og debat.

I Lise Qwist Nielsens (DK) redegørelse for undervisningssektoren fremhævede hun vanskelighederne med at finde sammenligneligt materiale, sproglige samt terminologiske problemer, at f.eks. højskoler/högskolar kan betyde meget forskelligt, men hun pegede også på områder (karaktermateriale), hvor komparation var mulig.

I Danmark har man udstedt bkbestemmelser for alle sektorer. De danske principper var derfor på én gang sammenligningsobjekt og kritikpunkt, undertiden ud fra løsrøvnne sætninger. Men eksempelvis Anna Malmø-Lund (N) fik i sit indlæg om elektroniske arkiver i landbrugssektoren sat de danske regler ind i deres kontekst.

Komparationens fordele

Problemerne var nærmest forudsigelige, men det var fordelene til dels også. Både i Håkan Löfblads (S) indlæg om domstolene, i Markku Leppänen (FIN) om politiet, Anna Malmø-Lunds (N) om e-systemer i landbrugssektoren samt Ilmars Gutans (N) om patentmyndighederne kunne der foretages en ret så konsekvent komparation – især i sidstnævntes. Undersøgelsen af Patentmyndighederne understregede, at det er lettere at sammenligne små, konkrete myndigheder end hele sektorer som f.eks. undervisningssektoren. Sammenligningerne havde den indlysende fordel, at de satte fokus på forskel-

■ Markku Leppänen fremlægger sin komparation af bk-bestemmelser om politiarkiver. Foto: Leon Jespersen.

ligartede vurderinger, mens præmisserne for dem kom frem i de efterfølgende diskussioner.

Komparationens muligheder

De komparative indlæg var inspirerende. Et godt arbejde er begyndt, materiale er blevet samlet, og der er identificeret forskelle og ligheder, mens man kun i begrænset omfang fik afdækket og diskuteret baggrunden for ligheder og forskelle samt præmisserne for praksis. Forhåbentlig fortsættes arbejdet ved de næste NAD, hvor man kunne stille yderligere spørgsmål og komme bag om sammenligningerne og spørge, hvorfor bestemmelser er henholdsvis ens og forskellige? Man kunne eventuelt lade en arkivar fra ét land vurdere materiale fra et andet nordisk land. ♦

Brukertjenester

I denne parallellsesjonen fikk vi høre om hvordan brukertjenestene fungerer i Sverige og Finland, om et norsk system for bestilling av arkivsaker online og om en norsk brukerundersøkelse. Bente Jensen fra Ålborg stadsarkiv hadde fått utfordringen i et foredrag å svare på spørsmålet om lesesalene behøves lenger når alt mer kildemateriale legges på nett? Bente mente at de tradisjonelle lesesalene snart har utspilt sin rolle, men at de kan få nytt liv og nye brukere dersom man kombinerer digitale tilbud på en strategisk måte med tilbud „on site“, og dersom arkivene tar på seg nye samfunnsoppgaver og samarbeider med andre aktører. Arkivbrukere er sosiale, og ønsker å kommunisere med hverandre og med arkivene både på lesesalen og på nett. Det må arkivene legge til rette for, mente Jensen. Arkivenes deltakelse i den digitale verden kan skape nye brukergrupper. Samtidig blir det viktig at de digitale tjenestene ikke lever sitt eget liv, men er forankret i ressursene og mulighetene som finnes i de fysiske arkivene. Utfordringen for arkivene blir å kombinere de to brukermiljøene. Bente Jensen mente også at arkivenes rolle og våre oppgaver i samfunnet er i endring. Flere steder har vi sett en utvikling mot at arkivene blir en del av den nasjonale/lokale kulturvirksomheten, arkivene blir miljøer for livslang læring, og at arkivene alt mer tilgodeiser publikums økte interesse for opplevelser og selvrealisering. Dette mente Jensen er gode eksempler på en utvikling som er viktig for at arkivene skal bli attraktive møtesteder for publikum også i framtiden.

Hans Visser fra byarkivet i

■ Trond Kielland Haakensen forteller om en norsk brukerundersøkelse.

Foto: Petter Pedryc.

Amsterdam var invitert for å fortelle om hvordan byarkivet har arbeidet for å skaffe seg en ny image og nye brukergrupper etter at man flyttet til nye lokaler i sentrum av Amsterdam. Arkivet har forsøkt å nå ut til grupper som vil vite noe om Amsterdam uten å behøve å gjøre research selv, til turister og til grupper som ikke selv visste at de hadde bruk for arkivet. Visser påpekte at de fysiske lokalene er uerhørt viktige i slike sammenheng. Arkivet har blant annet en stor bokhandel knyttet til seg, en kino og et utstillingslokale. Arkivet har også en populær „scan on demand service“, som har ført til at 6 millioner innskannede sider ligger oftest tilgjengelig. Arkivet har en publikumstilstrømning som andre bare kan drømme om. For å klare å ta imot publikum har man ansatt en rekke unge mennesker som kan

litt om arkiv, men som framfor alt er flinke til å kommunisere. Disse tar imot besøkene når de kommer og gir dem personlig hjelp.

Jeff James director of operations and services ved det engelske Riksarkivet holdt et foredrag der han fortalte om hvordan man i England møter de nye tekniske mulighetene og endringene i brukermønstret. Riksarkivet har undersøkt hvordan publikum bruker Riksarkivets nettsider. Og man har funnet brukere med tre ulike besøksmønstre. For disse har man utarbeidet skreddersydde veiledninger på nett, bla. animerte „clips“, altså korte filmsnutter som forklarer hvordan man arbeider på arkivet, research signposts m.m. Se www.na.... Riksarkivet setter hvert år av 5 millioner pund på slike informasjonskampanjer. Og man ansetter personale med

■ Før konferansen var det åpent hus i Arkivsenteret i Trondheim. Arkivsenteret samarbeider med kunstmiljøene i byen, og låner av og til ut sitt mottaksrom til kunstutstillinger. Foto: Petter Pedryc.

gode kommunikasjonsevner, som ikke er for belastet med „arkivarspråk“.

Etter denne sesjonen satt vi igjen med inntrykket at det å kommunisere med publikum virker å bli alt viktigere i framtiden for oss arkivfolk. Det er noe som vi nok burde skolerer oss i, både når det gjelder vårt arbeid „on site“ og i nye media. Det sto også klart at vi bør se på vår rolle i samfunnet – kanskje kan vi finne nye nisjer å virke i og nye samarbeidspartnere. ♦

■ De norske og svenske riksarkivarierna undertegnade ett samarbeitsavtal om en metadatastandard (ADML) för att beskriva elektroniskt material och inbjöd Finland och Danmark som samarbeitspartner. Foto: Petter Pedryc.

Þessi mynd heitir no-na-4-09-nordiskearkivdager-omvisning-4.jpg

Vestnordiske indlæg

■ Før konferansen var det åpent hus i Arkivsenteret i Trondheim, der tre arkiv og et bibliotek samarbeider. Her viser Tone Stakvik fra Interkommunalt arkiv Trøndelag fram magasinene. Foto: Petter Pedryck.

En planlagt session om vestnordisk arkivdannelse kunne ikke gennemføres som planlagt, fordi flere deltagere – af forskellige grunde – var forhindret i at deltage. Helt uden vestnordiske indslag blev arkivdagene nu ikke. Fra Grønland blev præsenteret to interessante indlæg.

Niels Frandsen, Grønlands Nationalarkiv, gav i foredraget „Fra selskabsejet til selvstyre“ en instruktiv oversigt over styret af Grønland fra 1700-tallet til i dag. Foredraget handlede ikke blot om Den Kongelige Grønlandske Handels dominerende stilling i en ganske lang periode, men også om de regionale og lokale forvaltningsorganer gennem tiden. Nok så interessant fremhævedes graden af henholdsvis dansk og grønlandsk indflydelse på beslutningerne, og hvordan den grønlandske indflydelse gradvist blev øget. Til udviklingen hørte, hvordan et uformelt selvstyre i 1860'erne blev erstattet af et formelt i form af forstanderskaberne, og hvordan det grønlandske sprog benyttedes i øget grad så

vel ved mundtlige forhandlinger som i skriftlige referater fra møder med mere. Ganske naturligt sluttede foredraget med situationen i dag, hvor Grønland har opnået selvstyre og med mulighed for selvstændighed.

Inge Seiding præsenterede sit phd.-projekt „Koloniale ægteskaber og familier 1750–1850. Et phd.-projekt i Grønlands Nationalarkiv“, hvis undersøgelser relaterede sig til de omtalte styreformers. Projektet behandler ægteskaber mellem danske mænd og grønlandske kvinder, hvordan disse kulturmøder skabte nye sociale kategorier i et samspil mellem den lokale koloniadministration og centralstyret i København samt mellem lokalbefolkningen på begge sider af kulturkløften. Undersøgelsen skal belyse, hvilken rolle disse ægteskaber spillede, og hvorledes administrationen af ægteskaber administreredes i praksis og i diskurs.

Undersøgelsen skal kortlægge de rammer, administrationen skabte for de blandede ægteskaber,

Leon Jespersen

men også hvordan folks levevis påvirkede rammerne. Det fyldige kildemateriale med ganske mange personoplysninger, der afspejler kontrollen med oversøiske besiddelser, kan bidrage til at belyse den koloniale samfundsudvikling og det skiftende syn på blandede ægteskaber. Den danske koloniadministration påvirkede befolkningen og ikke mindst de kvinder, der giftede sig med danske mænd, så kvinderne udgjorde på en måde frontlinjen i det koloniale kulturmøde i Grønland. Ikke mindst påkalder de såkaldte ægteskabsconditioner sig interesse. De regulerede, hvem der måtte gifte sig og på hvilke vilkår. Til vilkårene hørte blandt andet bestemmelser om børnenes opdragelse og uddannelse.

En interessant problemstilling, hvor et hidtil uudnyttet kildemateriale analyseres med inddragelse af lignende undersøgelser i andre koloniområder. ♦

Privatarkiv i fokus

vid de nordiska arkivdagarna

Arkivdagarna i Trondheim präglades av samma fokuserade grepp som de föregående i Uppsala: de tematiska blocken var färre än i Reykjavik (2003) och i Århus (2000). Privatarkiven utgjorde ett av fyra teman, vilket hälsats med tillfredsställelse av de kolleger som tycker att de ofta oförtjänt glöms bort. Vid den första plenarsessionen pejlade *Kentth Sjöblom* (Finland) dagsläget i Norden, där inget arkivverk hade lagstadgad skyldighet att motta privatarkiv. Hela 430 kilometer privat arkivmaterial förvaras idag utanför de nordiska arkivverken – i sanning en utmaning som pockar på profilhöjning och ev. nordisk koordinering. Den största utmaningen är förstås det privata elektroniska materialet.

Parallellsessionen 3.9 inleddes av *Ann Hörsell* (Sverige) i egenskap av koordinator för en pågående nordisk privatarkiv-benchmarking som i första hand gäller arkivverken. Beståndsdata och uppgifter om resurser, förvärv, tillgängliggörande och samverkan sammanställs på basis av enkäter vilka inte ännu behandlats. Redan nu står det klart att de externa bestånden är större än de i arkivverken, men så mycket mer var än så länge inte klart. Benchmarking-rapporten blir färdig i sinom tid och då blir det dags för följdfrågor: vad händer när resultatet presenteras? (Frågan är bara var?; var finner man rapporterna från redan tidigare utförd nordisk benchmarking [jämförelse] av arkivdatabaser och av digitalisering? En och annan är säkert intresserad, och något borde ju hända när resultaten klarnat.)

Records management hos privata aktörer har också tidigare presenterats under nordiska arkivdagar, åtminstone i Århus. Records manager *Henning Morgen* (Danmark) vid multinationella A.P. Møller – Mærsk-koncernen gav en inblick i gränsöverskridande standardiseringsåtgärder, och strävan efter bättre information/records management som ett av företaget erkänt centralt stöd för kärnfunktioner. (Diskussionen kom dock närmast att handla om företagets restriktiva hållning till forskare vilka vill ta del av dess arkiv.) I förbigående framgick det att koncernen 1984 gått in för den Noark-standard som utgjorde temat för följande talare, *Anne Mette Dørum* (Norge). Vilken betydelse får den nyaste versionen Noark 5 för privata arkivbildare?, lydde rubriken. Liksom föregående talare ville Dørum framhålla vikten av god informationsstyrning, och riskerna med dess motsats (t.o.m. fängelsestraff för företagsledning, eller uthängning i pressen, ifall lagarna inte följs och kontrollen av insyn inte fungerar). Marknadsföringen av Noark 5 inbegrep förstås presentationer av funktionalitet, koppling till externa moduler och arkivstruktur, men diskussionen kom närmast att gälla frågan om målgrupp – konsulterna som utvecklar arkivbildning eller arkivbildarna själva?, hur skall mycket små företag förhålla sig till propåerna och hur når man dem etc.?

Det sista inlägget för dagen hölls av *Anders Gidlöf* (Sverige) från Centrum för Näringslivshisto-

Pertti Hakala

ria – f.d. Stockholms Företagsminnen. Temat var skapandet av en teknisk plattform för designarkiv vilka i likhet med det övriga företagsmaterialet i allt större utsträckning levereras i elektronisk form. Från år 2004 har CfN upprätthållit en designhistorisk webbplats (www.designarkiv.se) och försökt samla digitalt designmaterial, med växlande gensvar. Färdiga lösningar presenterades: server hos IBM, en rad färdiga mjukvarulösningar, arkivfilformat (pdf för dokumentfiler, jpg/tiff för bildfiler, mpeg2/4 för filmfiler, wav/mp3 för ljudfiler) där dagens tredimensionella designprogram CAD framstår som problematiskt, och integrering med CfN:s mediadatabas. Även Gidlöf framhöll nyttan för företagen av trovärdig och säker arkivering av digitalt material. Presentationen var välgörande konkret, men i slutet av en session kan man sällan räkna med diskussion – inte heller denna gång.

Dagen därpå var de elektroniska arkivalierna inte alls längre i fokus. Parallellsessionen 4.9 inleddes av *Marja Pohjola* (Finland) som belyste finska Arkivverkets anskaffningspolicy: att trygga ett brett, jämlikt och tillräckligt utbud av material från olika aktörer och tidsperioder. För att uppnå detta mål samarbetar Arkivverket med andra institutioner som mottar privat arkivmaterial för att åstadkomma en allmän arbetsfördelning; till koordineringen bidrar också en delegation för privatarkiv.

Inom kort utfärdar Arkivverket rekommendationer för anskaffning och förvaring av privatarkiv. Koordinering var temat även för nästa talare, *Erik Nørr* (Danmark), som presenterade danska Privatarkivudvalget. Det framgick att Kulturministeriet, sedan 1992, hunnit tillsätta fem sådana delegationer, som fått till stånd en del: privatarkivdatabasen DANPA samt en mycket tydlig fördelning av samlingsansvaret för landsomfattande organisationsarkiv. Att sammanlagt 2000 organisationer blivit fördelade mellan sex olika arkivinstitutioner eller bibliotek återspeglar ett konkret tillvägagångssätt, som borde väcka intresse även på annat håll. Nørr tog även upp bevarandet av privata e-arkivalier inom det s.k. DPA-projektet, men medgav att medelbrist omöjliggjort mycket annat.

Pohjola hade bl.a. konstaterat att inskaffningskampanjerna inte lett till goda resultat. De två följande inläggen av *Yvonne Bergman* och *Katalin Gere* (Sverige) rörde uppsökande insatser. Bergman tog i sitt inlägg upp ett projekt där man samlat in muntliga källor till kommunalpolitiken i Örebro som ett komplement till de torftiga kommunala beslutsprotokollen. Projektet, som gällde 200 personer, var i sig intressant och visade på ett sätt att komplettera ett formellt men innehållsfattigt källmaterial. Om det alltid är möjligt är sedan en annan fråga. Geres redogörelse för projektet Invandrarnas kulturarv, vid svenska Riksarkivet, belyste svårigheterna i samband med sådana företag. Att den äldre

gruppen (politiska flyktingar, finnar) förhöll sig positivt medan de nyare (arbetskraftsinvandrare) visade litet, eller inget intresse för samarbete, och de senaste ofta politiska invandrarföreningarna visade misstro ger rum för tolkningar. Trots måttligt resultat ansåg Gere att projektet borde upprepas senare och att de nätverk som inbegreps eldsjälarna bland invandrarna var värda att bevara.

Kenn Tarbensen (Danmark) inlägg om sektorutredningarna som redskap för systematisk insamling av företagsarkiv vittnade om dansk planmässighet. Syftet är att motverka slumpmässigheten i flödet av material till Erhvervsarkivet och säkerställa dess representativitet utgående från en rad fastställda kriterier. Utredningar hade gjorts sedan 2001 och samlingsplaner sedan 2005 inom en rad sektorer – som t.ex. avslöjat att det inte fanns ett enda turistbyråarkiv kvar, efter fler än 100 kartlagda byråer. Flyttningar, fusioner och konkurser utgör särskilda faromoment i dylika sammanhang.

Marit Slyngstad (Norge) talade till sist om överordnade bevaringsplaner för privatarkiv som verktyg för att säkra en representativ dokumentation av Vestland fylkes historia och samhällsutveckling dvs. ett tema som starkt påminde om det föregående. Också här gällde det att identifiera viktiga aktörer i samhället enligt vissa kriterier. Efter decentraliserad analys av material kan en bevaringsstrategi och en bevaringsplan formuleras. Diskussionen blev mycket kort, men tangerade det s.k. ABM-mantrat:

urvalskriterierna för flera sektorer kring ett konkret objekt ger tillsammans ett klart mervärde. ♦

Samisk arkiv

– innflytting i nye lokaler i Diehtosiida

■ Samisk arkiv har flyttet inn i et fellesbygg for flere kunnskapsinstitusjoner i Kautokeino.

Foto: Øystein Steinlien.

Samisk arkiv har i år flyttet inn i nye lokaler i Kautokeino. Nybygget som har fått navnet Diehtosiida (betyr noe sånt som et hjem for kunnskap), er et fellesbygg for flere institusjoner i Kautokeino; Samisk høgskole, Studentsamskipnaden i Indre Finnmark, Sametinget, Gáldu – kompetansesenter for urfolksrettigheter, ICR – Internatio-

nal Centre for Reindeer Husbandry, Samisk spesialpedagogisk støtte og Samisk arkiv.

Hele bygget er på 9350 m² brutto, og inneholder omkring 160 kontorplasser. Av dette disponerer Samisk arkiv et bruttoareal på 1000 m² inkludert fellesarealer. Dette arealet gir rom for ni kontorplasser og et ordningsrom, samt et

Øystein Steinlien

magasin med plass til omkring 3000 hm papirarkiver og et spesialrom for foto.

Samisk arkiv er samlokalisert med høgskolens bibliotek, og her er det lagt opp til at det skal være mulig med synergi effekt. Det er

■ Samisk arkiv har felles skranke med Samisk høgskoles bibliotek".

Foto: Øystein Steinlien.

lagt opp til at det skal være felles skranke, felles lesesal og felles kopirom. Dette vil gi nye utfordringer for personalet både på arkiv- og biblioteksiden, og samarbeidsavtalen skal gjøres ferdig i løpet av 2009.

Det første initiativ til et fellesbygg mellom Samisk høgskole og Samisk arkiv ble tatt i 1994. Byggeprosessen fra 2006 til 2009 for prosjektet som ble kalt Samisk vitenskapsbygg, har vært tids- og ressurskrevende for Samisk arkiv. Spesielt har det vært vanskelig å kommunisere inn en arkivinstitusjons spesielle behov, både overfor arkitekt, og overfor de andre institusjonene som har deltatt i byggeprosessen. Alt i alt har det nok bidratt til en større innsikt i og forståelse for en arkivinstitusjons behov og arbeidsoppgaver. Dette kan vise seg viktig i det videre samarbeidet med de andre institusjonene i bygget.

■ Foto: Øystein Steinlien.

beidet med de andre institusjonene i bygget.

For Samisk arkiv vil innflytting i nye lokaler bety at oppbygginga til en fullverdig arkivinstitusjon kan begynne. Til nå har arbeidsoppgavene vært knyttet til samiske privattarkiver og dokumentasjon. Hele landet har vært arbeidsområde,

men i realiteten har innsatsen i det aller vesentligste vært konsentrert om Indre Finnmark. Ved en oppbygging til en fullverdig arkivinstitusjon vil for det første målsetningen om å ha hele landet som arbeidsområde være mye mer realistisk, og for det andre vil en utvidelse av arbeidsoppgavene til også å gjelde samiske offentlige arkiver være mulig. Som eksempler her kan nevnes arkivene til Sametinget, Samisk høgskole og Reindriftsforvaltningen. Sistnevnte har arkiver som går tilbake til 1700-tallet.

Om Samisk arkiv blir tilført tilstrekkelige ressurser slik at en slik oppbygging er mulig, vil institusjonen om noen år framstå som en helt annen og mer profesjonell arkivinstitusjon enn den vi ser i dag. ♦

Stormvindar

– en bok om ödesåret 1809

Årsbok för Riksarkivet och Landsarkiven 2009.

ISSN 1103-8233.

ISBN 978-91-88366-85-6.

Redaktör Ingvar von Malmberg.

Växjö 2009.

352 sidor.

Denna bok ägnas 200-års minne av 1809 års dramatiska händelser som här även kallas "en vattendelare i Sveriges historia". Under detta år, 2009, har det förflutit 200 år sedan finska kriget och slutet på Sveriges och Finlands riksgemenskap. I februari 1808 inleddes finska kriget med att ryska trupper passerar Kymmene älv, som då utgjorde gränsen mellan Sverige och Ryssland. 1 1/2 år senare tvingas Sverige in i en hård fred och en drygt 600 årig svensk-finsk riksgemenskap upphör.

Denna bok är indelad i tre block: demokratin, kriget samt rikssprängningen.

Samtliga delar i boken har fokus på det turbulenta storpolitiska läget som var rådande under denna tid. Sverige var i krig på tre olika fronter, kungen Gustav IV Adolf hade svårigheter att hantera situationen vilket till sist ledde till en statskupp. Vid årsskiftet 1808/09 befann sig Sverige i krig med såväl Napoleon som Ryssland samt Danmark-Norge. Landets finanser var urusla och krigföringen likaså. Dessutom förlorade man Finland samt besittningarna i Pommern. *Stormvindar* är därför en mycket passande titel på denna antologi. I tjugo artiklar belyses denna händelseutveckling utifrån lika många olika aspekter. Artiklarna följer en

■ Bilden på årsbokens framsida förställer Norrbro i Stockholm under tidigt 1800-tal. Ett utsnitt av hela befolkningen skyndar förbi. Teckningen är gjord av C J Ljungren och förvaras på Nationalmuseum i Stockholm.

mycket välkomponerad kronologi. Boken är även försedd med ett rikt och vackert bildmaterial.

Oavlönad riksarkivarie

Det är överlag väldigt välskrivna artiklar i denna praktfulla utgåva. Eftersom detta är Riksarkivets årsbok har artikelförfattarna utgått från arkivens rika källmaterial. Genom riksdagsprotokoll, dagboksanteckningar och privata brev kan historiska scener målas upp för läsaren. I Örjan Romefors, Carl Michael Raab samt Mats Berglunds bidrag får vi här ta del av Gustav IV Adolfs avsättning och tid i fångenskap, om hur hertig Karl blev Karl XIII samt fråga oss varför Axel von

Helene Gebele

Fersen måste dö. Tomas Lidman tecknar ett levande porträtt av den unge idealisten Hans Järta som bland annat kom att tillhöra de sk "1809 års män". Mot slutet av sin karriär utnämndes han till riksarkivarie, men en oavlönad sådan.

Många enskilda människöden

Elisabeth Goldstein gör en detaljrik och målande skildring av Georg Carl von Döbelns fascinerande liv. Läsaren möter i denna bok många enskilda människöden och den enskilde soldatens upplevelser av striderna, hungern och sjukdomar är teman i flera av bokens olika avsnitt. Personliga öden finns även i Ingrid Karlssons gripande skildring av hur en soldat lyckades smuggla med sin hustru utklädd till man när han drog ut i strid. Hon blev visserligen avslöjad men belönades med tapperhetsmedalj.

Bokens tredje del behandlar situationen i Finland under dessa dramatiska år. Finland har varit betydelsefullt för Sverige genom både politiska, ekonomiska och kulturella kontakter. Många av dessa finns på ett eller annat vis återspeglade i de svenska arkiven. Om en del av dessa, Krigsarkivets Finlandskartor skriver Maria Gussarsson Wijk i bokens nästa sista artikel.

En CD-skiva med 100 kartor medföljer dessutom till denna bok. ♦

Tiden får vara den röda tråden

Presshistorisk årsbok 2009.
 Utgiven av Svensk Presshistorisk
 Förening.
 ISSN 0282-020X.
 Redaktör Ellinor Melander.
 Vällingby 2009.
 236 sidor.

Presshistorisk årsbok 2009 är den 26:e i ordningen. Denna gång rör alla artiklarna samma sekel nämligen 1900-talet. "Tiden får vara den röda tråden" skriver bokens redaktör Ellinor Melander i förordet. Texterna är så gott det går i kronologisk ordning. Hälften av dem är personhistoriska och resterande handlar press- och tidningshistoria.

Mediehistorisk stipendiat skriver om filmrecensent

Minst en mediehistorisk stipendiat brukar medverka i årsboken, i år är det Olle Grönstedt som skriver om filmrecensenten Bengt Idestam-Almquist som använde sig av signaturen Robin Hood. Som ung när Olle Grönstedt själv började skriva filmrecensioner hade han Robin Hood som mentor. Arkivarien Henrik Thunberg arbetade med pressarkiv under en period i Riksarkivet och förtecknade då bla Tidningsutgivareföreningens (TU) arkiv. Där fanns 13 volymer som handlade om "Tvisten Kreuger-Bonnier". Om detta skriver Henrik Thunberg under rubriken "Skulle Dagens Nyheter säljas till Tyskland? – Polemiken mellan Torsten Kreuger och Tor Bonnier".

Ord och handling

Eva Kaijser, fil kand och frilansjournalist, berättar om pennskaftet Gerda Marcus som gjorde stora in-

■ Teckningen på framsidan är gjord av Carl A. Jacobsson, signaturen Jac och föreställer Direktör Carl Ferdinand Lundin som levde på Namn och Nytt-sidan i Dagens Nyheter under åren 1919–1942.

satser som journalist på Svenska Dagbladet genom att samla in pengar till barn och gamla bland läsarna. De insamlade medlen gick bland annat till parklekar med personal där barn kunde vistas medan deras föräldrar arbetade och till att mindre bemedlade pensionärer skulle få komma ut skärgården på sommaren. Därefter följer en artikel skriven av Gerda Marcus "Hjälp dem som frysa och hungra". Texten porträtterar tio familjer på Södermalm och i Hagalund som lider stor nöd med sjuka mödrar, alkoholiserade fäder och många barn i trånga och ouppvärmade bostäder. Artikeln publicerades första gången i Svenska Dagbladet den 13 december 1913. Ett antal artiklar följde nästan varje dag fram till nyår och detta resulter-

Maria Nordström Jarnryd

rade i att drygt 10 000 Kr samlades in av läsarna till behövande. Gerda Marcus startade även den svenska avdelningen av Rädda Barnen i november 1919.

Torgny Segerstedts spökskrivare

Intressant läsning är Ingmar Lundkvists text om journalisten Siri Wikander-Brunander som var spökskrivare till Torgny Segerstedt. Pressarkivarie Ellinor Melander skriver om invandartidningen som gavs ut i Sverige under 1967–1998. Den gavs ut på flera språk omväxlande efter vilka invandrargrupper som var störst för tillfället. Under hela perioden gavs den ut på finska och serbokroatiska. "Invandartidningen på lätt svenska" kallad "Pålätten" gavs ut från och med 1971. Årsboken innehåller även läsvärda artiklar om journalisterna Marianne Höök, Annie Åkerhielm och Anna Falkvik. Som vanligt redogörs för vad Svensk Presshistorisk förening samt Sveriges Pressarkiv gjort under 2008 och längst bak i boken finns en medlemsförteckning. En teckning av Carl A. Jacobsson, signaturen Jac, pryder omslaget som är gjort av Riksarkivets Maria Balke. Boken innehåller mycket trevlig läsning och intressant bildmaterialet precis som den brukar göra. ♦

I fonografernas, grafofonernas

och vaxrullarnas värld

Tony Franzén, Gunnar Sundberg, Lars Thelander, *Den talande maskinen. De första inspelade ljuden i Sverige och Norden.*

Suomen äänitearkisto – Finlands ljudarkiv. Helsingfors 2008.

ISBN 978-951-9222-28-8. 411 sidor.

Äldre ljudupptagningar och s.k. *sound souvenirs* har i år varit ett återkommande tema på flera mer eller mindre prestigefyllda arenor; Svenska Dagbladet har uppmärksammat temat i understreckare och även Nordisk Arkivnyt har dragit sitt lilla strå till stacken (se NA 3/2009).

Senhösten 2008 utgav Finlands ljudarkiv Tony Franzéns, Gunnar Sundbergs och Lars Thelanders digra skrift *Den talande maskinen. De första inspelade ljuden i Sverige och Norden*. Skribenterna verkar alla i Sverige, Gunnar Sundberg sedan länge vid Riksarkivet. Många nordiska kolleger har säkert under årens lopp fått klart för sig att ljudupptagningarna från tiden före grammfonen är ett av hans stora intressen; undertecknad minns väl diskussionerna om var hans rön i fonografhistoria skulle kunna utges. Föret tycks ha varit trögt och det är därför med särskild glädje som man hälsar Sundberg & Co:s mastiga opus, och kan notera att broderfolket i öster har räckt en hjälpande hand (även Svenska kulturfonden i Finland har stött utgivningen av verket).

Resultatet av de tre herrarnas mångåriga forskarmödor kastar ljus över den relativt korta period då föregångaren till grammfonen

gav upphov till livlig företagsamhet, på många plan. Verket inleds med en kort historik över ljudåtergivningsteknikens utveckling från de tidigaste fonograferna med tennfolie som medium till grammfonen, som innebar slutet för fonografen. I de följande kapitlen skildras tennfoliefonografens snabba upp- och nedgång, samt den förbättrade vaxrullefonografens ankomst till Norden. Två digra kapitel visar hur fonografen med kusiner (grafofonen, kinetofonen, kinematografen, mimeofonen m.fl.) snabbt blev folknöjen, för att småningom finna sin väg till det mer välbeställda hemmet; ett helt galleri av förevisare av vaxrullefonograferna redovisas – i detalj. Senare hälften av verket består av en förteckning över kommersiella producenter av fonografrullar med listor över all känd produktion. *Diskografi* lyder den term som används för grammofoonskivor, men anmälaren

Pertti Hakala

går bet på motsvarande för fonografrullarna. Franska Pathés produktion ingår inte, eftersom den redan presenterats 1998 av Franzén, Thelander och norrmannen Vidar Vanberg.

Kartläggningen av de talande maskinernas historia saknar inte dramatik; att man över huvud kunde rekonstruera fonografens intåg i Sverige berodde till stor del på att en avliden journalists excerpter inte hamnade i brännugnen utan dök upp på en loppmarknad där skivsammlaren Thelander fann dem. Bland annat tack vare detta material blev det möjligt att i detalj följa fonografens väg, från tekniskt underverk för utvald publik till folknöje.

Att ta del av detta mastiga opus (411 sidor med tät text, i två spalter) är ett sant nöje. Textavsnitten är välskrivna och vittnar om författarnas avsikt, att på ett konkret sätt berätta historien om de första inspelade ljuden med tillhörande apparater och i synnerhet de människor som sysslat med dem. Ett färgstarkt galleri av företagare och artister presenteras och läsaren inser snabbt att ingen möda blivit sparad i jakten på lokala förevisare av fonografer, i Sverige. Eftersom framställningen mycket långt bygger på pressmaterial är det inte svårt att föreställa sig vilket arbete det varit att hitta de annonser och notiser som redovisas i källhänvisningarna.

För en finländsk läsare känns det valda greppet och temat bekant.

Media och arkiv

Gunnar Sundberg

Kulturhistorikern Sven Hirn har i en rad böcker tecknat de finländska teatersällskapens, varietéernas, cirkussällskapens, operetternas, bild- och ljudföreställningarnas och populärmusikens historia till i regel c. 1920. I *Populärmusikens pionjärer* (Vasa 1999) ingår ett par korta avsnitt om fonografen och dess efterföljare som ev. kunde ha noterats i samband med det nu utkomna arbetet.

Franzén, Sundberg och Thelander verk inleds med Zacharias Topelius' dikt *Den första fonografen* från år 1878. Också Hirn citerar dikten, men bara en vers. Det säger något om skillnaden i ambition. ♦

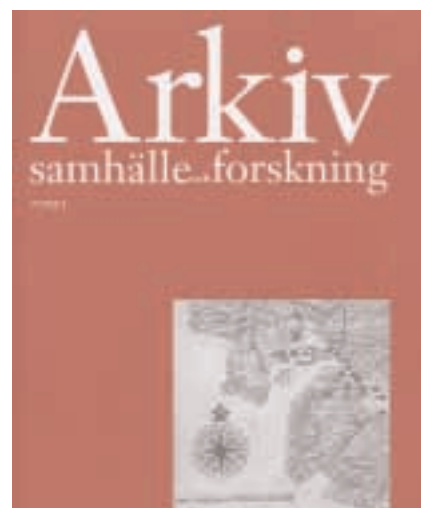
Årets första häfte (2009:1) av Svenska Arkivsamfundets skriftserie, Arkiv, samhälle och forskning (ISSN 0349-0505), har Media och arkiv som tema.

Daniel Sjöberg gör, i artikeln Förändringens dilemma, en diskursanalys av synen på den digitala utvecklingen och hur den har förändrats över tiden. Digitaliseringen berörs även i Leif Gidlöfs rapport, Digitalisering som infrastruktur, från symposiet Infrastruktur i samverkan – forskarsamhället och minnesinstitutionerna.

Linda Holmås rapporterar från det norska Nasjonalbibliotekets konferens The Archive in Motion: New Conceptions of the Archive in Contemporary Thought and New Media Practices, och Martin Ståhl skriver om sina intryck från en tysk arkivvetenskaplig konferens vid arkivhögskolan i Marburg.

Kulturarvet berörs även ur perspektiven mänskliga rättigheter och minoritetsgrupper, i Mikael Pedersens artikel Kulturarv i fara, om hotbilden mot arkiven under etniska konflikter, och i Staffan Smedbergs översikt Parallella provenienser?, om svårigheten att i arkiven finna spår av marginaliserade grupper, eftersom proveniensprincipen innebär att den primära sökingången är arkivbildaren och inte företeelser och individer utanför dennas organisation.

Häftet innehåller även en rapport av Mats Höglund och Clas Tollin från projektet Nationalutgåva av de äldre geometriska kartorna. Ett par källutgåvor recenseras även, Auctoritate Papae, The Church Pro-

vince of Uppsala and the Apostolic Penitentiary 1410-1526, av Claes Gejrot, Sara Risberg och Kirsi Salonen, och Slottsprästen Petreius berättar, om Gotlands äldsta historiekrönika i gotländskt och europeiskt perspektiv av Sten Körner.

Dessutom recenseras en till svenska översatt skrift, Sorlet från arkiven, Ordning ur oordningen, av Wolfgang Ernst, professor i medieteor i Berlin, liksom en doktorsavhandling från Mittuniversitetet, Erik A.M. Borglunds Design for Recordkeeping: Areas of Improvement. En nordamerikansk handbok om universitets- och högskolearkiv recenseras, liksom bland annat en norsk bok om författaren Henrik Wergelands korta värv som riksarkivarie. I häftet anmäls även Kulturutredningens betänkande. ♦

Skribenten är verksam vid Avdelningen för tillsyn i Riksarkivet, Marieberg.

Statsarkivet i Hamar 1917–2007

„Fortid og nåtid i samspill“

„Fortid og nåtid i samspill“, Statsarkivet i Hamar 1917–2007.

Red. Sandberg, Per-Øivind/Stang, Cæcilie.

Utgiver Hamar Historielag 2009.

Da 90-årsfeiringen til Statsarkivet i Hamar ble forberedt høsten 2007, bestemte vi oss for å utgi en bok om institusjonen. Boka skulle med ulike artikler beskrive Statsarkivet i Hamars historie og egenart. Forfatterne som ble invitert til å bidra, var husets egne medarbeidere samt venner og brukere av statsarkivet. I år foreligger boka. Det er som kjent en krevende øvelse å skrive om seg selv.

Utgivelsen består av ti ulike artikler som tar for seg historisk kilde materiale som oppbevares i arkivet, bruken av dette og relevansen av både fortellingen og kildebruk i dagens virkelighet. Hovedartikkel omhandler statsarkivets historie skildret med bakgrunn i faktiske hendelser, arbeidskultur og overordnet syn på daglig virke.

Statsarkivet i Hamar oppbevarer og tilgjengeliggjør arkivmateriale til den lokale statlige forvaltningen i fylkene Hedmark og Oppland fra ca. år 1600 fram til ca. år 2000. Statsarkivet lever, som andre arkivinstitusjoner, i spenningsfeltet mellom å være en forvaltningsinstitusjon og en kulturarvsinstitusjon. Statsarkivets funksjon med å gi borgerne i regionen tilgang til dokumentasjon av deres rettigheter, gjør institusjonen til en grunnpilar i et demokratisk samfunnsliv. Derfor er begreper som orden, skikkelighet og habilitet svært sentrale i virksomheten. Samtidig øns-

ker statsarkivet å være en levende og aktiv kulturarvsinstitusjon.

Etter at Fredrik Scheel ledet statsarkivet de fire første årene fra 1917 til 1921 har institusjonen bare hatt tre statsarkivarer fram til 2007. De har alle satt sitt markante preg på virksomheten. Gunnar E. Christiansen var statsarkivar fra 1921 til 1961 og med sitt brede kulturhistoriske engasjement gjorde han statsarkivet til et senter for lokalhistorisk forskning. I Jan H. Olstads tid, 1961–1983, ble statsarkivet utbygget til en solid forvaltningsinstitusjon og profesjonalisert. Per-Øivind Sandberg tok over i 1983 og førte videre begge sine forgjengeres rolleoppfatninger. Statsarkivar Sandberg har styrket institusjonens forskningsprofil og prioritert nettverksbygging både i offentlig og privat sektor.

Ikke bare har statsarkivarene vært stabile, men mange av de andre medarbeiderne har hatt fartstid

Cæcilie Stang

på 30–40 år. Kunnskapskontinuitet har vært en stor styrke for institusjonen. Et annet hovedelement i statsarkivets virksomhet er dynamikken i forhold til publikum og arkivskaperne samt dialogen med dem som henvender seg til oss. Det er denne relasjonen som setter dagsorden og som er prioritet nummer en.

Et problem og en bekymring går imidlertid igjen gjennom alle de 90 årene, og det er kampen om egne og egnede lokaler. Et tidsriktig nytt bygg hvor vi kan bevare og levendegjøre historien i dialog med publikum, står som prioritet nummer en i årene som kommer. Dette blir hovedutfordringen for den nye statsarkivaren som tar fatt på Hamar i 2010.

Boka fås kjøpt ved henvendelse til Statsarkivet i Hamar som formidler kontakt med Hamar Historielag som har det praktiske utgi-veransvaret. ♦

Undervegs

*Undervegs Festskrift til Egil Nysæter.
Redigert av Anna Aune og Gudmund
Valderhaug.
ABM-media as 2009.
ISBN 978-82-997932-1-6.*

Eli Nysæter fratrådte som fylkesarkivar i Hordaland i juni 2008. I den anledning tok Anne Aune og Gudmund Valderhaug initiativet til et festskrift som skulle hedre hans langvarige arbeid innen arkivsektoren og hans store innsats for å utvikle det regionale arkivlandskapet og det lokalhistoriske arbeidet. 21 historikere og arkivarer har levert bidrag til det 300 sider tykke festskriftet. Bidragene spenner vidt fra

lokalhistoriske til arkivteoretiske artikler. Artiklene holder høy kvali-

Maria Press

tet, og fyller langt på vei redaksjonens målsetting om at boken skulle bidra til faglig refleksjon og debatt og kunne brukes som pensumlitteratur. Noen av temaene som omhandles i boken er: etikk og arkiv, fotografi som illustrasjon og kilde, privatarkivarbeidet i 200 år, et UNESCO-prosjekt om evaluering av arkivtjenesten i Burma, handelsstedene i Nordland i et arkivperspektiv, kunst og arkiv, kvernsteinsfuinn, arkivkataloger, bevaring av elektroniske arkiv i kommunesektoren og mye mer. Boken kan bestilles fra ABM-media AS/ Høgskolen i Oslo. ♦

Karin Åström Iko

ny krigsarkivarie

Karin Åström Iko tiltrådte som krigsarkivarie den första september 2009. Hon är född i Luleå 1967. År 1985 flyttade hon till Stockholm. Karin har ett ovanligt förflutet för att vara arkivarie. Hon är utbildad undersköterska och har arbetat vid Danderyds sjukhus. Karin har examen från kulturvetarlinjen med bl.a. etnologi. Hon läste arkivvetenskap i Stockholm och 1992 gick hon ut som färsk arkivarie. Hon arbetade som arkivarie bl.a. på Finansinspektionen och Mälardalens högskola.

Krigsarkivet sedan 1996

År 1996 började Karin som arkivarie i Krigsarkivet. När hon utsågs till krigsarkivarie arbetade hon som r:e arkivarie vid funktionen för tillsyn och depå.

■ Sveriges nya krigsarkivarie heter Karin Åström Iko. Foto: Bo Berg.

Förbundsordförande för DIK

Sedan 2004 har Karin varit tjänstledig på halvtid från sin tjänst på

Personalia

Maria Nordström Jarnryd

Krigsarkivet eftersom hon varit förbundsordförande för DIK, vilket är Sveriges fackförbund för arkivarier, bibliotekarier, museitjänstemän etc. Det var som undersköterska Karin började arbeta fackligt men det fackliga intresset har hon fått av sin pappa. Karin bor hon med man och två döttrar i Vallentuna. Yngsta dottern föddes i somras så Karin kommer att vara föräldraledig under en period. Under tiden vikarierar Jan Dahlström som är r:e arkivarie och chef för forskarservice i Krigsarkivet. Vill du läsa mer om Karin så finns det en artikel av Nina Linder i NA nr 2/2004. ♦

Asbjørn Hellum

ny rigsarkivar i Danmark

Susanne Conradsen

Mandag den 2. november satte Asbjørn Hellum sig for første gang i førersædet for virksomheden Statens Arkiver i Danmark, der består af Rigsarkivet, landsarkiverne for hhv. Sjælland m.m., Nørrejylland, Sønderjylland og Fyn samt Erhvervsarkivet og Dansk Data Arkiv. Asbjørn Hellum afløser Johan Peter Noack, der har valgt at gå på pension efter 17 år på posten.

Med udnævnelsen af Asbjørn Hellum har kulturminister Carina Christensen valgt en meget erfaren mand som vogter af Danmarks officielle hukommelse. Asbjørn Hellum kommer fra en stilling som stadsarkivar i Vejle Kommune, hvor han har været ansat siden 1985. Gennem hele sin ansættelse i Vejle Kommune har Asbjørn Hellum været garant for en konstant udvikling af Vejle Stadsarkiv.

Asbjørn Hellum, der stammer fra Brønderslev, er cand. mag. i historie og samfundsfag, og foruden arkivarbejdet – først i Aalborg og siden i Vejle – har han været involveret i en lang række aktiviteter med tilknytning til sit fag og virke som arkivar. Asbjørn Hellum har således undervist på både gymnasie- og universitetsniveau samt på Biblioteksskolen, og gennem mange år har han fungeret som censor på universitetsniveau. Asbjørn Hellum har været involveret i en lang række nationale og lokale projekter – i flere som projektleder – med tilknytning til arkivverdenen, f.eks. udviklingen af registreringsprogrammet Arkibas, der anvendes af de fleste lokale arkiver i Danmark, samt i udviklingen af Dan-

■ Foto: Vejle Stadsarkiv.

marks Nationale Privatarkivdatabase (www.danpa.dk), der formidler data på tværs af institutionstyper. Dertil kommer udviklingen af tilsvarende regionale databaser. Asbjørn Hellum har endvidere i flere perioder haft sæde i Privatarkivudvalget og i rådgivende udvalg under Kommunernes Landsforening.

Asbjørn Hellum har gennem mange år haft en væsentlig pladsering i det arkivpolitiske landskab i Danmark. Han har således været formand for Sammenslutningen af Lokalarkiver, og for få år siden var han en af drivkræfterne i dannelsen af Organisationen Danske Arkiver, hvis formand han også har været.

Asbjørn Hellum er ikke mindst kendt for sit store engagement og sin store faglige viden, der gerne anvendes i et udviklingsorienteret perspektiv. Det er således en særdeles kompetent og fagligt velfunderet mand, der har indtaget chefstolen i Statens Arkiver. ♦

Skribenten er afdelingsleder ved Vejle Stadsarkiv.

Eiríkur G. Guðmundsson

Íslands Nationalarkivar, Ólafur Ásgeirsson, fejrede den 1. december i år, at det er 25 år siden, han blev ansat som nationalarkivar. Han er den nationalarkivar, som har siddet på posten længst og har sat sine spor i nationalarkivets udvikling og vækst i de 25 år. Det har været en tid med mange ændringer. I anledning af jubilæet stillede NA Ólafur et par spørgsmål.

På hvilke områder er der sket de største fremskridt eller ændringer i den tid, du har været nationalarkivar?

Selvfølgelig beslutningen om at ansætte mig (stort smil). Bortset fra det er der sket ændringer og nogle gang revolutionerende ændringer indenfor Nationalarkivets opgaver. Et kvart århundrede er ikke lang tid i livet i en institution, der skal bevare kilder om et samfund ud i al fremtid på en sådan måde, at det genspejler samfundet på hvert givent tidspunkt. Opgavernes substans har ikke ændret sig meget. Bevare arkivalier for fremtiden og gøre dem tilgængelige, når som helst der er behov for dem til forskning eller pga. rettigheder. For at opfylde disse krav eller forpligtelser er mange ting nødvendige. Tilfredsstillende lokaler til at lagre arkivalierne og at sikre uhindret adgang for offentligheden til arkivalier. En lovgivning, der sætter utvetydige spilleregler for adgang til arkivalier, og hvordan de spørgsmål retter sig mod offentligheden og forskere. Begge dele, lokaler og lov, var de første opgaver, efter at jeg overtog embe-

25 års jubilæum

det som nationalarkivar, og efter 25 år må man igen tage fat på begge dele, lokaler og udformning af lovgivning. Det er også nødvendigt at kunne arbejde med de tekniske faktorer ved bevaringen, som har ændret sig revolutionerende med tilblivelsen af elektroniske arkivalier i næsten alle kontakter.

Da jeg startede med at arbejde var der i virkeligheden kortere til det 18. århundrede og arkivsekretær Árni Magnússon i Gehejmearkivet i København (og i henhold til islandsk tradition er det rigtigt at nævne, at Árni er min slægtning) end til arkiver i Europa i 1990'erne. Der var få medarbejdere, akademisk stilhed svævede over arkivet, og der var intet behov for at jasse arbejdet af. Som eksempel kan nævnes en arkivar, der var længere om at færdigbehandle en embedsmands arkiv, end embedsmanden havde været om at danne arkivet. Man kunne ikke klage over hverken præcision eller omhu, men samtiden med dens udgiftsdefinering og resultatmålinger som målestok giver ikke meget for sådan noget.

Hvor ligger, efter din mening, de største udfordringer for arkiverne i dag?

Den nye elektroniske verden, digitalårhundredet, som vi ikke ved ret meget om, og som udvikler sig hurtigere, end nogen kan forudse, er uden tvivl den vanskeligste opgave for arkiverne. Arkiver er ikke laboratorier og arkivarer ikke meget for at tage nogen risiko i sine arbejdsmetoder, når det gælder bevaring af historisk arv og samfundsrettigheder, men den elektroniske eksistens kræver dristighed

■ Ólafur Ásgeirsson.

og mod, som vi må tvinde sammen med al den sikkerhed i bevaring, som er tænkelig mulig.

Indenfor fremskaffelse af kilde-materiale venter der også store opgaver. Opgaver, som må løses, fordi de er vanskelige, at sikre at arkiverne får kildemateriale om hele samfundet. Vi må tage fat på den tilbøjelighed, som ofte kommer frem i dagslyset, at destruere arkivalier om ubehagelige ting, som påviser forkerte beslutninger og ubehagelig erfaring. F.eks. ville arkiverne stå i spidsen for en omfattende forfalskning af historien, hvis alle kilder om fattige for århundreder siden blev destrueret, fordi det drejede sig om ubehagelige personoplysninger. Vores samtid er tit parat til at løbe til og tage uovervejede beslutninger af denne slags, f.eks. pga. massemediernes indflydelse. Dermed når man til spillereglerne, som sikrer både bevaringen og begrænset adgang til følsomme arkivalier, så længe som

oplysningerne, som de indeholder, kan have indflydelse for levende personer.

Til sidst mener jeg, at den foreteelse, som rigsarkivar Vagn Dybdahl i Danmark kaldte arkivekko, stadig vil være en hemske for os. Det arkivaliekvantom, som blev dannet i de gode år og omsætningsårene, kommer ind i arkiverne, når det er dårlige tider og alting skæres meget ned, hvordan skal man da kunne opfylde arkivernes forpligtelser?

I dette århundrede vil arkivernes specialisering blive større, jeg har mistanke om, at arkivarernes grunduddannelse i historie ikke vil være tilstrækkelig, hvilket jeg pegede på i et indlæg på Nordiske Arkivdage i Harnösund 1991, men efter al sandsynlighed går specialiseringen hurtigere, og i den vestlige verden tales der endda om the extreme archivist. En sådan skal være specialist i bankdokumenter eller sygehusdokumenter osv., selvom godt kendskab til sprog og forvaltningshistorie altid skal være til stede.

I hvert fald så er det kvarte århundrede gået stærkt, og nationalarkivet har ændret sig, så jeg føler, at jeg har arbejdet i mange institutioner, når jeg ser tilbage. Det har også været en stor glæde at stå side om side med det hårdhuede hold, der arbejder på Nationalarkivet og vil arkivet det bedste. ♦

Ulf Söderberg

lämnar sin tjänst som krigsarkivarie

När Ulf Söderberg för en tid sedan avfirades i Krigsarkivet fick han en festskrift med den fyndiga titeln *Den cyklande humanisten: historiker, arkivman, stockholmare*. Det är Ulf i ett nötskal, urban och intellektuell, tagandes sitt arbete på största allvar utan att någonsin försmå en uppfriskande cykeltur från bostaden eller en skidtur på Gärdet.

Den piprökande kandidaten

Liksom de flesta i sin generation kom Ulf till arkivvärlden direkt från historiestudierna. Trebetygsuppsatsen för Gunnar T Westin förde in honom i Kammararkivet på Riddarholmen, och doktorandstudierna om Gustav Vasas arv ledde den piprökande kandidaten till Riksarkivets nybyggnad i Marieberg. När avhandlingen var fullbordad 1977, förklarade krigsarkivarie Bertil Broomé att det fanns en öppning i Krigsarkivet. Som traditionen bjöd fick Ulf inleda arkivbanan med att ordna ett större regementsarkiv, och det var inte bara en ingång i den militära miljön utan även en skola i offentlig förvaltning och byråkrati.

Fältverksamheten hade en central ställning i Krigsarkivet. När Ulf 1982 blev chef för den sektion som svarade för regionala och lokala förband, fick han omfamna hela landet med den månghövdade organisation som var arv både av 1600-talets militärstat och av det kalla krigets rustningar. Det blev under ett antal år ett intensivt resande och ständiga kontakter med de kompaniofficerare som hade expeditionstjänsten på sin lott. Den längsta inspektionsresan förde ho-

■ Åren 1996–2009 var Ulf Söderberg krigsarkivarie. Nu börjar ett nytt liv som pensionär. Foto: Jan Dahlström.

nom till FN-förbanden på Cypern. Med detta var grunden lagd för uppgiften att svara för myndighetens gallrings- och utredningsverksamhet. Det var ett analytiskt och tålmodigt arbete, där bakgrunden som forskare inte var ur vägen. Ulf hann också bygga på sin meritring genom att gå Försvarshögskolans välkända chefskurs.

Respekt i alla läger

Så kom den nya organisationen, när Krigsarkivet fördes över till Kulturdepartementet. År 1996 utnämnde Regeringen Ulf till krigsarkivarie, och han fick ge sig i kast med att föra Krigsarkivet in i Riksarkivet. Det var ingen enkel process, men han gjorde det på ett sätt som vann respekt i alla läger, och vågorna lade sig med tiden. Han arbetade för att Krigsarkivet skulle behålla de förtroendefulla relationerna med Försvarsmakten, och

Erik Norberg

hans inträdesanförande i Kungl. Krigsvetenskapsakademien fick titeln *Försvar och arkiv under 1990-talet* (2000).

Ulf har aldrig skyggt när det gällt att ta itu med besvärliga uppgifter eller frågor som krävt modiga beslut. Hit hörde t.ex. Krigsarkivets beredskapsplanering, den bevarandeplan för Riksarkivet, som förutsatte att man klart sade ifrån att visst källmaterial kunde vara viktigare än annat eller de sekretessbedömningar som bidragit till att fylla hans tid. Dunkla besked är ingenting för honom, och han har själv brukat föregå med goda exempel. Han har också fortsatt som aktiv forskare; vid sidan av mer lättillgängliga titlar kan man lyfta fram det grundläggande arbetet "Personalredovisningshandlingar för militär personal aktiv på 1900-talet" (1989). Och besökaren i Krigsarkivets forskarexpedition har alltid kunnat glädja sig åt hans vänliga och korrekta bemötande i en mycket trivsamt atmosfär. ♦

Skribenten är före detta riksarkivarie och före detta krigsarkivarie.

Dokumentet

– Vill ni vara snäll och
jilpa min hustru

Anna Sveningsson

■ Båtsmanstorpet nr 150 Bäckmora. Fotot är taget ca 1931. Kvinnan i förgrunden köpte torpet runt 1900 av Jonas efterträdare.
Fotograf okänd. (Bäckmora rote arkiv, volym 1).

älsklingar nu jag berättar att du blef afren utgömd
icke för det jag var i behof min min hustru och barn
är i denna dödsständigt tillika och har behöft den.
nu är det snart den tiden att bryta af jorden vill ni vara
snällt och hjälpa min hustru, jag vill så ofta se min
men detta bruka jag att ni gifva mig något en till smärta
lag icke illa öfver att jag skrifver tiller det är icke i någon
en tanka. vi har nu blifven mer ofröster och mer
rängvar det har vi har haft en lång tärka fört
och nu är tydligt fullt kähning till och alla rötter
jag önskar att en gång efter denna tiden och meden
ja de varandra på den högra tiden det är inget tydeligt
är mätt du att vara förtät

källa hösten i från mig och tärka för den gåfva jag fick
af honom när jag för i från honom ut val den gifva
med ett gätt jorda skall icke blifva obelärd
kom i kag de minna där honom det är för och skall
jag är här i från den
nu går och lät alla minn bönder och alla besif
hfr vat

Thoren var med både mig och den

Stockholm och
Skjperholmen 22/11/1780 J Falk.
Korporal.

Förhållandet mellan soldat och rotebönder kunde ibland vara ansträngt. Jonas Falk, korpral vid Norrlands 1:a båtsmanskompani åkte i slutet av maj 1880 iväg på ytterligare en tjänstgöring och lämnade hustrun Greta 39 år, i 6:e månaden med deras femte barn, Kristina 13 år och Anders 6 år själva på torpet. Den hjälp han brukat få tidigare år från sina rotebönder uteblev den här gången. Man kan förstå hans oro. Hur skulle hans höggravida hustru klara allt arbete på torpet hela sommaren med bara de två barnen till hjälp? På midsommaraftonen skrev han ett brev till sina rotebönder:

Till Bonden Lars Pehrsson Bäckmora Rotebönder

Härmäd får jag i kårthet sända eder några rader och för det första får jag gifva eder tillkänna att jag åter ijen är utkomderad på tjenstjöring ifrån både torp Maka barn om det är för min eller eder skull tet må ni sjelf dömma.

Han fortsätter med att skriva om att han har hälsan. Sedan kommer han till sitt ärende.

*Till eder som har varit så god i mot mig vill jag ställa en fråga. Jag har känat snart i tjugu två år, jag har alltid fått en skjerf åtminstone litet mat till uppmuntran åt maka och barn när jag har rest men nu denna gång visas ingen venlighet. Jag blef så ledsen när jag skulle fara ifrån de mina, och ni visade eder så kall i mot mig. Ack om ni skulle träda i mina skor blott en gång och finge smaka det bitt-
ra i detta lif.*

Han undrar om han gjort något emot bönderna eller om det är fatigheit eller att han så ofta måste åka på tjänstgöring som gör att han inte får det han brukar. Visserligen har han inte rätt att fordra hjälp till de där hemma, å andra sidan tycker han att han ställt upp. Han har inte fått eller krävt den hjälp till skötseln av torpet som han har rätt till.

Vidare ägde jag rättighet att få dragare i vår att sköta torpet. Jag skonade eder äfven för det. Jorde jag då orätt. Jag anlitta länsman åt en del af de andra (andra båtsmän?) och de fick dragare men eder sparade jag.

Jonas har inte heller fått årspengar-

na. Visserligen behöver han dem inte själv, men hustrun hade behövt dem. Bara det att han är båtsman ser han som något av en uppoffring för hela socknen.

Jag var bjuden afske på förra mönstringen, då ville jag icke jöra socknen emot. Nu var jag äfven bjuden afske, men blott för eder skull tog jag det icke ty det står om ni har läst att man skall belöna ondt med gott.

Om nu dessa argument inte skulle räcka tar han till lite hot.

Nu är snart den tiden att berga af jorden. Vill ni vara snäll och jilpa min hustru. Jag vill så ojärna anlita länsman.

Han avslutar med några rader om vädret och hälsningar.

Vi har nu Midsommars aftonen och nu rängnar det här. Vi har haft en lång tårka förut. Och nu en tjärliksfull hälsning till eder alla rotebönder. Jag önskar att en gång efter denna tidens vedermödor få se varandra på den högra sidan der ingen syndare är måtte då alt vara förlåtit.

...

■ Båtsmansrulla för korpral Jonas Falk. (Stockholms station, Norrlands 1. båtsmanskompani, D V:4).

Lef väl

Herren vare med både mig och eder.
Eder ringa käre J Falk Korpral
Stockholm och Skjesholmen den
23/6 1880

Någon vecka efter att han kommit hem igen i september föddes sonen Jonas. Jonas Falk fortsatte som båtsman ytterligare 17 år innan han gick i pension. ◆

Skribenten är verksam vid
Krigsarkivet i Stockholm.

Källor:

Bäckmora rote arkiv, volym 1
Stockholms station, Norrlands 1.
båtsmanskompani, D V:4
Enångers kyrkoarkiv, A1:15

Faktaruta:

Jonas Fläck föddes 1 maj 1842 i Enångers socken. Hans pappa var båtsman så det yrkesvalet måste ha varit naturligt för honom, men han utbildades också till skräddare. 11 november 1858 antogs Jonas som båtsman på nr 150 Bäckmora,

Enånger, för Norrlands 1 båtsmanskompani. Han var då 16 år. Nytt efternamn blev Falk. 1863 blev han kanonkommendör och 1872 korpral. 1867 dömdes han till 6 dagars mörk arrest för undanhållande och fylleri. I övrigt hade han högsta betyg i uppförande och tjänstbarhet större delen av sin tid vid flottan. 1891 fick han svärdsmedaljen och han gick i pension 1897.

Register over årgang 54

Norge

Essoarkivene – siste tilskudd i vellykket privatarkivsatsing	3
„Et smertens barn“	6
2009 – Kulturminneår i Norge.....	9
Nytt nordisk studietilbud i Arkivformidling av historiske arkiver.....	88
Fokus på digital kulturarv.....	91
Nasjonalt nettverk for arkivformidling etablert	93
Digitale drømmer på Det fjerde norske arkivmøte i Bergen.....	94
Kommunikasjon som formidlingstema.....	96
Spor gjennom ingenmannsland – nyskapende arkivteater for ungdom	97
Danskene viser vei i bevarings- og kassasjonsarbeidet	132
Digitalarkivet – med fokus på brukeren.....	134
Arkivstatistik.....	137
Nybygg for Statsarkivet i Bergen!.....	142

Finland

Den autonoma tidens ryska militärhandlingar ..	10
Digitaliseringsutredningen	13
Det nationella digitala biblioteket presenterades	17
Aritmetik inom trånga ramar.....	18
Finländsk-rysk utställning om det autonoma	
Finlands tillkomst 1808–1820.....	59
Stramt ekonomiskt läge för Arkivverket.....	61
Pappershistorisk databas öppnad	62
Historiker diskuterade geografisk information på Riksarkivet.....	145
Undersökning om arkivkartongens kvalitet.....	146
Digitaliseringsprojekt med kort varsel	147

Sverige

Infrastruktur i samverkan	20
Marinarkeologi och arkiv – ett aktuellt svenskt exempel	64
Riksregistraturet numera i digital form	69
En tidsresa i Karlstad	71
Nya IT-föreskrifter i Sverige	115

Island

Hindringer ryddet af vejen for elektronisk arkivering i Island	22
Arkivernes møde i Egilsstaðir	72
Revidering af håndbog for de islandske kommuners arkivering.....	74
En ny arkivarforening i Island	117
Regler om elektronisk arkivering udgivet	119

Danmark

Projekt DigDag	23
Evalueringsaf DDA Sundhed	24
75 år: Den dansk-tyske arkivoverenskomst af 1933	25
Ny fireårig forskningsplan for Statens Arkiver...	28
Sæt arkivalierne på køl.....	30
Om skoleinspektør Johannes Ivar Bøgner	34
Holger Danske likviderede 200 stikkere.....	75
Bevaring og indsamling af digitale private arkivalier i Danmark	79
Nyt projekt i Statens Arkiver:	
Bevaringsplanlægning	81
Nyt Rigsarkiv på Kalvebod Brygge	120
Bedre (og billigere?) digitale arkivalier undervejs i Danmark	123
Now Who is the Archivist?	
Web 2.0 og kulturarven	124
Netværksregistrering i Daisy.....	12
Fremtiden tro	128
Post Danmark flytter Rigsarkivet.....	131

Grønland

Da en fjerdedel af Grønlands arkivalier gik tabt	82
---	----

Færøerne

Slægtsregister og genforskning	84
--------------------------------------	----

Norden

Nordisk webseminar i Reykjavík.....	35
Seminarium om elektroniska arkiv i Helsingfors	37
Nordisk riksarkivar møte på Hurtigruta.....	39
Arkivenes dag i Norden	100

Uden for Norden

Tvårvetenskap för mänskliga rättigheter	148
Konferens i Köpenhamn och Malmö om arkiv och mänskliga rättigheter	150

Institutionen

Institutionen – Svenskt biografiskt lexikon har blivit en avdelning inom Riksarkivet	40
Stadsarkivet i Reval (Tallinn) har verkat i 125 år	101
Árni Magnússon-institutet för islandske studier	152

Publikationer

Det förgångnas närvaro	42
När sundet blev gräns.....	44
Rapport om Islands Nationalarkivs verksamhet	45
Handelsbilder	46
Bokverket „Norge i 1743“ er nå komplett	47
Uppsala stifts herdaminne	47
Kópavogurs Regionalarkivs årsskrift 2006–2007	48
Publikationer från projektet kring krigsfångar och utlämnade 1941–55	105

Rapport om Islands Nationalarkivs virksomhed 1 2006–2008.....	155
Samfundsplanlægning i 1950'erne. Tradition eller tilløb?	156

Personalia

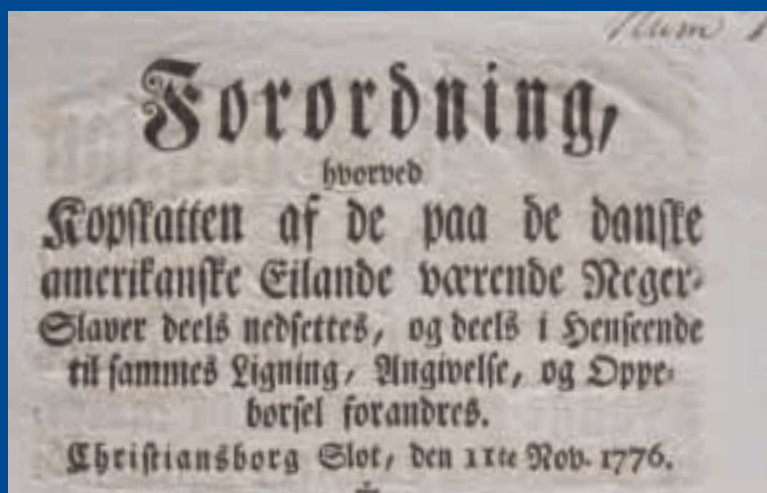
Tomas har fått medalj av kungen	49
Ny lokalredaktør i Island	49
Britt-Marie Östholm ny chef	50
Dubbeldoktor med arkivanknytning.....	51
Harald Jørgensen (1907–2009)	52
Dan Tørning	52
Karl Håkan Axelsson (1958–2009) in memoriam	106
Per Jansson i pension	107
Leif Gidlöf i pension	157
Johan Peter Noack går på pension.....	158
Ellinor Melander i pension.....	159
Svenska och finska statsmakten belönade	160
Jan Dahlin 1950–2009	160

Dokumentet

Kort over Åmosen år 1800	53
Tegning af Arkivhuset i Reykjavík fra 1906.....	108
Ljud ur det förflutna kan åter avlyssnas	162

geng frá register þegar blaðið er
hreint

Læs om St.Croix African Roots
Projectet på side 171–172.

Indhold